

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

Магістерська робота
освітній ступінь - магістр
на тему: **«ЗЕЛЕНІ» ТАРИФИ» ТА «ЗЕЛЕНІ» АУКЦІОНИ, ЯК ЗАСОБИ**
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ»
"GREEN" TARIFFS AND "GREEN" AUCTIONS AS MEANS OF
LEGAL REGULATION OF RENEWABLE ENERGY

Виконала: студентка 2-го року
навчання,
Спеціальності 081 Право
Оврашко Діана Сергіївна

Керівник: Непийвода В.П.,
кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
оцінкою _____

Секретар ЕК _____
«__» _____ 20__ р.

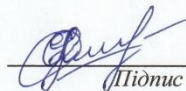
Київ – 2021

Декларація
академічної доброчесності
студента/ студентки НаУКМА

Я Оврашко Діана Серіївна,
студент(ка) 2 року навчання факультету правничих наук
Національного університету „Києво-Мошанського акадмія
спеціальність право,
адреса електронної пошти d.ovrashko@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна/магістерська робота на тему
«Зелені тарифи та зелені аукціони, як засоби
правового регулювання відновлюваної енергетики»
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень,
передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність
здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений/
ознайомлена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і
готовою до перевірки;
- згоден/ згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям
академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння
змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної
системи Unichек.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних
університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

12.05.2021 р.
Дата

Підпис

Оврашко Д. С.
Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. «ЗЕЛЕНІ» ТАРИФИ, ЯК ЗАСОБИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.....	8
1.1. Міжнародно-правове регулювання відновлюваної енергетики як підґрунтя для запровадження пільгових тарифів в національній практиці держав.....	8
1.2. Сутність державної політики у галузі відновлюваної енергетики на прикладі України.....	18
1.3. Особливості застосування механізму «зелених» тарифів в Україні...	29
1.4. Питання конституційності окремих положень щодо порядку встановлення «зелених» тарифів.....	47
РОЗДІЛ 2. «ЗЕЛЕНІ» АУКЦІОНИ, У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.....	57
2.1. «Зелені» аукціони та інші засоби правового регулювання відновлюваної енергетики.....	57
2.2. Механізм впровадження «зелених» аукціонів в Україні.....	66
2.3. Порядок проведення «зелених» аукціонів та його особливості.....	81
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	94

ВСТУП

Тема кваліфікаційної роботи: «Зелені тарифи» та «Зелені» аукціони як засоби правого регулювання відновлюваної енергетики. *Дослідницьке питання поставлено наступним чином:* яким чином відбувається правове регулювання відновлюваної енергетики в національній практиці України та іноземних держав на прикладі застосування «зелених» тарифів та «зелених» аукціонів.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сучасний світ став порою розвитку технологій, збільшуючи при цьому попит на використання палива та інших енергетичних ресурсів. Проте зростаючий попит спричиняє і зростаючу шкоду довкіллю. Проблеми довкілля тісно пов'язані з енергетикою, оскільки її виробництво, транспортування та споживання відбувається одночасно з спричиненням значної шкоди навколишньому середовищу. Довкільні проблеми, які безпосередньо пов'язані з виробництвом та споживанням енергії, включають забруднення повітря, забруднення води, теплове забруднення та захоронення твердих відходів мають згубний вплив здоров'я людини.

Загалом довкільні проблеми зростають із використанням енергоресурсів, і це в поєднанні з обмеженою базою енергоресурсів є сутністю енергетичної кризи. Оцінка енергетичного впливу повинна порівнювати ці витрати з вигодами, отриманими від використання енергії.

Відновлювані джерела енергії в даному випадку є найоптимальнішим варіантом для виробництва енергії та зменшення негативного впливу на довкілля. Використання енергії від вітру - це один із найчистіших та найстійкіших способів виробництва електроенергії, оскільки він не створює токсичного забруднення та викидів глобального потепління. Сонце забезпечує величезний ресурс для виробництва чистої та стійкої електроенергії. Гідрокінетична енергія, енергія з біомаси та багато інших видів альтернативної

енергетики є провідними альтернативними енергетичними ресурсами 21 століття.

Україна, завдяки територіальному розташуванню, ландшафту, виходу до моря та наявності великої кількості річок є перспективною країною в цілях розвитку виробництва та використання альтернативної енергетики. Енергетична залежність України від інших країн, послаблює нашу економіку, а значний негативний вплив на довкілля через використання шкідливих паливних ресурсів зумовлює необхідність розвитку в Україні відновлюваних джерел енергії.

Наразі в Україні функціонують сотні сонячних електростанцій та десятки гідро- та вітряних електростанцій. Проте частка використання відновлюваної енергетики в Україні, в порівнянні з традиційними ресурсами, все ще критично мала. Її розвиток просувається надто повільно, що спричинено законодавством, яке не відповідає сучасним потребам галузі.

Необхідність розвитку відновлюваних джерел енергії полягає не лише в становленні енергетичної незалежності, а і в захисті довкілля. Це є однією з умов вступу України до складу Європейського Союзу. Усі держави-члени ЄС зобов'язані дотримуватись директив, які є частиною «спільного доробку ЄС».

Україна, яка поставила за мету набути членство в ЄС та підписала Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, зокрема на виконання цієї угоди спільно з ЄС спрямовує свою діяльність на розвиток галузі відновлюваної енергетики на основі механізму спільного впровадження, передбаченого міжнародно-правовими актами. Враховуючи те, що Україна є учасницею Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, підписала Паризьку угоду, а також враховуючи шлях України до євроінтеграції, категорія правового регулювання відновлюваних джерел енергії є значимим питанням для дослідження.

Однак, міжнародно-правовими документами не врегульовані шляхи стимулювання розвитку відновлюваної енергетики. З огляду на національні особливості, держави самостійно визначають засоби правового регулювання

відновлюваної енергетики та надання підтримки розвитку галузі. Відтак потребує більше детального дослідження яким чином «зелені» тарифи та «зелені» аукціони врегульовані у національному законодавстві України та інших держав та їх вплив на розвиток галузі відновлюваної енергетики.

Об'єктом дослідження є відносини у сфері розвитку відновлюваної енергетики.

Предметом дослідження є стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії, як складової вирішення довкільних проблем.

Метою дослідження є з'ясування можливостей особливості правового регулювання відновлюваної енергетики на прикладі застосування пільгових тарифів та тендерів на закупівлю енергії.

Завданнями даного дослідження є наступні:

1. Проаналізувати міжнародно-правові акти у сфері альтернативної енергетики та захисту довкілля, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. З'ясувати стан розробки нормативно-правової бази щодо регулювання відновлюваної енергетики в Україні на прикладі застосування механізму «зелених» тарифів;

5. Проаналізувати правове регулювання пільгових тарифів в національній практиці іноземних держав.

6. З'ясувати стан впровадження механізму тендерних закупівель енергії з відновлюваних джерел в Україні та виокремити його особливості;

7. Порівняти практику застосування тендерів на закупівлю енергії з відновлюваних джерел в національній практиці іноземних держав.

Методологічну основу дослідження становлять аксіологічний та діалектичний методи пізнання.

Аксіологічний метод пізнання охопив сферу захисту довкілля. Здорове та безпечне довкілля є необхідною умовою існування людини, а життя та здоров'я людини згідно з Конституцією України є найвищою цінністю. Проте в даному випадку не лише людина є цінністю, а й існування тварин та рослин

на цій планеті є цінним саме по собі. Тому, в даній дослідній роботі розглядається розвиток відновлюваної енергетики, як необхідної умови збереження «здорового» стану довкілля.

Відновлювана енергетика є прогресивним сектором, відносини в якому характеризуються динамізмом, постійною зміною та розвитком. Діалектичний метод як спосіб пізнання дійсності, підкреслює особливості відновлюваної енергетики та акцентує увагу на її необхідності відповідати вимогам сучасності. Даний метод слугував базисом для використання всіх наступних методів.

Метод аналізу було використано при з'ясуванні стану розробки нормативно-правової бази у сфері альтернативної енергетики та захисту довкілля в Україні, а також при аналізі міжнародно-правових актів у сфері альтернативної енергетики та захисту довкілля і актів Європейського Союзу, які охоплюють зазначену вище сферу.

Порівняльно-правовий метод було використано при порівнянні правового регулювання та розвитку альтернативної енергетики в інших країнах та в національній практиці України.

Історичний метод було застосовано при проведенні дослідження хронології впровадження норми, які регулюють відновлювану енергетику в національне законодавство.

Дедуктивний метод було використано при з'ясуванні різних аспектів функціонування сектору відновлюваної енергетики в Україні та з'ясуванні стану виробництва та використання відновлюваних джерел енергії.

Метод узагальнення було використано при визначенні загальних перспектив розвитку відновлюваної енергетики в Україні.

Стан наукової розробки теми є ґрунтовним. Значна кількість іноземних та національних дослідників аналізували наявні механізми стимулювання розвитку галузі відновлюваної енергетики на прикладі національної практики іноземних держав. В зарубіжній доктрині дослідженням особливостей національного регулювання відновлюваної енергетики в іноземних держава та

міжнародного регулювання відновлюваної енергетики здійснювали Стюарт Брюс, Тім Штернкопф, Саманта де Мартіно, Девід ле Бланк, Керстін Аппун, Беджамін Верман, Борис Валас, Хелена Відалік, Штефан Четковіч, Георгіус Маруліс та інші. Правове регулювання пільгових тарифів та тендерів на закупівлю енергії з відновлюваних джерел в практиці України досліджували С.Д. Білоцький, І.І. Дороніна, Б.В. Дерев'яненко, І.С. Сагайдак, Т.М. Чорна, Н.Л. Авраменко, К.С. Янковська, О.М. Павлова, В.В. Дима, В.А. Чудовська, О.О. Балагура, В.В. Макаренко, Л.М. Мамедова, Д.В. Молдованов, О.В. Ільчук, О.М. Бабина, О.Ю. Стоян, А.В. Тресков. Однак потребує більш детального дослідження механізм застосування «зеленого» тарифу в Україні з огляду на наявні особливості у правовому регулюванні та виникнення кризових ситуацій у галузі, пов'язаних із його застосуванням. Також, оскільки, «зелені» аукціони є новою для України практикою регулювання відновлюваної енергетики варто приділити увагу механізму їх застосування і виокремити характерні риси та порівняти із досвідом іноземних держав.

РОЗДІЛ 1 «ЗЕЛЕНІ» ТАРИФИ, ЯК ЗАСОБИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

У даному розділ будуть розглянуті правові передумови до встановлення національної практики держав у правовому регулюванні відновлюваної енергетики в контексті вирішення довкільних проблем. Основну увагу буде зосереджено на механізмі застосування пільгових тарифів в національній практиці України та іноземних держав.

1.1. Міжнародно-правове регулювання відновлюваної енергетики, як підґрунтя для запровадження пільгових тарифів в національній практиці іноземних держав

Передумовами до інтенсивного розвитку правового регулювання відновлюваної енергетики за останні десятиліття виступила діяльність міжнародної спільноти, спрямована на вирішення проблем із захисту довкілля, що постали перед людством. Національна практика держав до запровадження пільгових тарифів на відновлювану енергію дає змогу проаналізувати тенденції розвитку правового регулювання відновлюваної енергетики у світі.

На всесвітньому рівні правове регулювання відновлюваної енергетики базується на загальних положення концепції підтримного розвитку. За аналізом праць Стюарта Брюса та Кетрін Бенет, поділ правового регулювання відновлюваної енергії можна здійснити за юридичною силою норм (норми «м'якого» та «твердого» права) та за часом їх прийняття¹[1: 11-12; 2: 7,9]. Норми м'якого права встановлюють цілі для діяльності держав.

Наразі економіка та виробництво чистої енергії розглядається через призму необхідності вирішення довкільних проблем. «Зелена економіка

¹ Тут і далі – переклад власний, якщо не зазначено інше.

визначається, як низьковуглецева, ресурсозберігаюча та соціально- інклюзивна»[3].

Відновлювана енергія у міжнародному праві становить складову концепції підтримного розвитку. В міжнародному довкільному праві послуговуються декількома термінами, щоб охарактеризувати «нетрадиційні» джерела енергії. Відповідно до Програми ООН «Підтримна енергія для всіх»: «відновлювана енергія - це енергія, яка отримується від природних процесів (наприклад, сонячного світла і вітру), які поповнюються з більшою швидкістю, ніж споживаються. Сонячна, вітряна, геотермальна, гідро- та біомаса є загальними джерелами відновлюваної енергії»[4: 4]. Відповідно до Підтримних цілей ООН 2030, однією з цілей є підтримна енергія, що охоплює: п.7.1. «доступні, сучасні та надійні енергетичні послуги», п.7.3. «впровадження енергоефективності», п.7.2. «відновлювані джерела енергії»[5: 19]. Тому термін «підтримна енергія» є ширшим, і охоплює відновлювану енергію. Відповідно до пункту 7.3.а передбачається: «до 2030 року посилити міжнародне співробітництво для полегшення доступу до досліджень чистої енергії та технологій, включаючи відновлювану енергію, енергоефективність та передові та екологічно чисті технології викопного палива, а також сприяти інвестиціям в енергетичну інфраструктуру та чисті енергетичні технології і т.д»[5: 19].

Згідно з загальним оглядом, основні цілі Програми становлять: «універсальний доступ до енергетичних послуг; збільшення вдвічі енергоефективних програм та власне їх дії; збільшення вдвічі частки відновлюваної енергії у світовому масштабі»[6: 1].

Фактично, за Паризькою угодою до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, впровадження державою відновлюваної енергетики подається в плані «визначеної участі» та є підтвердженням виконання її міжнародно-правових зобов'язань[7]. Україна є стороною зазначених вище міжнародно-правових документів і взяла на себе відповідні зобов'язання по досягненню цілей підтримного розвитку, зокрема у галузі енергетики. Проте за міжнародно-

правовими договорами право визначати шляхи та способи впровадження відновлюваної енергії в енергетичний сектор країни лишається за державами. За даними Міжнародного агентства з відновлюваної енергії: «з 194-х Сторін Рамкової конвенції приблизно три чверті подали плани національно визначеної участі, у яких згадували про відновлювані джерела енергії, як спосіб пом'якшення зміни клімату, тоді як більше половини цитували конкретні цілі до впровадження відновлюваної енергії»[8].

На регіональному рівні ефективно правове регулювання відновлюваної енергії здійснюється Європейським Союзом та на основі багатосторонніх договорів ініційованих ЄС. Таке регулювання можна поділити на внутрішньо-правове регулювання та зовнішні політики ЄС, шляхом яких впроваджуються відновлювані джерела енергії. Основу такого правового регулювання становлять Європейська Енергетична Хартія, Договір до Європейської Енергетичної Хартії, а також первинне та вторинне право ЄС.

Правове регулювання відновлюваної енергії в межах ЄС базується на п.2 (і) ст.4 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) в якому вказано, що спільними для Союзу та держав-членів є повноваження у сфері енергетики [9]. Статтею 194 ДФЄС передбачається, що: «у контексті створення та функціонування внутрішнього ринку та з огляду на потребу збереження та поліпшення довкілля Енергетична політика Союзу у дусі солідарності між державами-членами спрямована на сприяння розвитку нових та відновлювальних форм енергії» [9]. ЄС здійснює впровадження відновлюваної енергії через інструменти закладені у цьому договорі. Узагальнюючи думку С.Д. Білоцького, можна зробити висновок, що ЄС спершу також впроваджував відновлювану енергію за допомогою норм м'якого права, так, були Білі та Зелені книги»[10: 60]. Наприклад Біла книга «Відновлювані джерела енергії» з метою якої, як пише автор, було досягнуто збільшення частки відновлюваної енергії до 12% до 2010 року[10: 60]. Також, автор зазначає, що більшої ефективності було досягнуто шляхом видання директив, які прямо регулювали відновлювану енергетику[10: 60].

Наразі, основною стратегією ЄС у галузі довкілля та відновлюваної енергії є Європейський Зелений Курс (European Green Deal). Це план ЄС на найближчі 30 років, який «встановлює прихильність у боротьбі з кліматичними та довкільними проблемами, що є визначальним завданням цього покоління»[11: 2]. Проте самі засоби стимулювання розвитку галузі відновлюваної енергетики, як у випадку із міжнародно-правовими документами -- кожна країна обирає самостійно. Пільгові тарифи були застосовані декількома країнами-членами ЄС.

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (*далі – Угода*) регулювання відновлюваної енергії ЄС на регіональному рівні розширилось. У преамбулі Угоди вказується, що: «сторони віддані посиленню енергетичної безпеки, сприянню розвитку належної інфраструктури та посиленню ринкової інтеграції та регуляторної адаптації до ключових елементів *acquis* ЄС, сприянню енергетичній ефективності та використанню поновлюваних джерел енергії»[12]. Зокрема Угода містить норми, які регулюють відновлювані джерела енергії. Відповідно до статті 293: «Сторони докладають зусиль для сприяння і заохочення використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг»[12]. Статтею 338 передбачається взаємне співробітництво, яке включає таку сферу як розвиток та підтримка відновлювальної енергії з «урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища»[12].

Саманта де Мартіно та Девід ле Бланк наводять аргументи на користь «зелених» тарифів та зазначають, що імовірно, обґрунтування цього вибору² полягає у тому, щоб дозволити технологіям розвиватися за рахунок більших середньострокових субсидій, але з надією, що технології, (такі, як сонячна фотоелектрична енергія) які є дорожчими за інші технології сьогодні, але мають дуже великий потенціал потужності, з часом стануть дешевшими[13: 3].

² впровадження «зелених» тарифів

Автори акцентують увагу на необхідності розвитку ринку диверсифікованої електричної енергії і зазначають, що для того, щоб витрати зменшились, насамперед ці технології потребують розвитку ринків. Таким чином, допуск диференційованих тарифів на різні технології відновлюваних джерел може бути легко виправданим з точки зору промислової політики та створення диверсифікованої суміші відновлюваних джерел енергії[13: 5].

Вартою розгляду є позиція авторів щодо необхідності створення диверсифікованої суміші відновлюваних джерел. Варто зазначити, що багато країн, де діяли «зелені» тарифи протягом значного періоду часу та за допомогою, яких розвинулось виробництво електроенергії з сонячного випромінювання згодом змінили порядок нарахування «зеленого» тарифу. Проте розмір тарифу чи порядок його нарахування змінився саме стосовно сонячної фотоелектричної енергії, в той час як тариф для енергії вироблений на об'єктах вітрової енергетики або залишився на тому ж рівні, або зазнав незначних змін. А для гідроенергетики тарифи лишались в своїй більшості незмінні. Це зумовлено тим, що об'єктів сонячної електроенергетики за останнє десятиліття було збудовано більше ніж об'єктів вітроенергетики та відповідно кількість енергії видобутої за рахунок сонячного випромінювання більше ніж за рахунок сили вітру. В цьому і полягає балансування та створення диверсифікованої суміші відновлюваних джерел енергії. Зокрема, причиною такої потреби може слугувати той факт, що виробництво основної частки енергії з відновлюваних джерел залежить від погодних умов (сонячна погода, вітряна погода, тощо). Враховуючи мету ООН закладену в стратегії «Підтримна енергетика для всіх до 2030 року», а саме -- збільшення вдвічі частки відновлюваної енергії у світовому масштабі з 15 до 30%, означає необхідність забезпечення стабільності подачі такої енергетики, що може бути забезпечене диверсифікованою системою відновлюваних джерел енергії.

Враховуючи вищезазначене, варто розглянути досвід зарубіжних країн у стимулюванні виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел та проаналізувати його у порівнянні з досвідом України.

У міжнародній практиці «зелені» тарифи мають назву «feed-in tariffs» і перекладають їх по різному: пільгові тарифи, спеціальні тарифи, тощо. Але суть їх така ж сама, як і «зелених» тарифів в українському законодавстві – надати особливі умови купівлі та ціну на електричну енергію з відновлюваних джерел для стимулювання її виробництва та в першу чергу – будівництва об’єктів альтернативної енергетики, що раніше потребувало значних капіталовкладень. Відтак, виробникам електричної енергії з відновлюваних джерел потрібні були гарантії, що буде придбано вироблену ними електричну енергію, собівартість якої вища за звичайну електричну енергію через потребу значних капіталовкладень у будівництво об’єктів електроенергетики.

Однією з країн Європи, де найефективніше було впроваджено електричну енергію з відновних джерел та напрацьовано функціонування «зелених» тарифів є Німеччина. Керстін Аппун та Бенджамін Верман пишуть, що: «протягом тривалого часу інвестування та запуск вітрового або сонячного парку в Німеччині було безпечним та простим...що зробило можливим бум відновлюваної енергетики Німеччини за останні два десятиліття»[14]. Подібна ситуація за їх словами розвинулась за рахунок таких чинників: «мережеве підключення було гарантоване; зелена енергія мала пріоритетний доступ до електромережі; кожна поставлена кіловат-година (кВт-год) була оплачена за встановлену винагороду; яка гарантувалась протягом 20 років»[14].

Відповідно до німецького законодавства щодо стимулювання виробництва електричної енергії Stromeinspeisungsgesetz, 1990 дія закону поширювалась на придбання та ціноутворення електроенергії, виробленої виключно з гідроенергії, енергії вітру, сонячної енергії. Дія Закону не поширювалась на електроенергію з гідроелектростанцій³[15]. Як зазначає Пол Гіп, важливе у цьому законі -це його простота[15]. Сам закон невеликий і

³ Використовувався для перекладу на українську мову англomовний переклад Закону з сайту Windworks, авторство перекладача не зазначено.

містив лише 5 секцій. Правове регулювання «зелених» тарифів у Німеччині довгий час регулювалось саме цим законом та не зазнавало значних змін.

Обов'язок купівлі енергії з відновлюваних джерел передбачав, що електроенергетичні підприємства, які експлуатують систему загального постачання, були зобов'язані закуповувати електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел енергії, у своїй зоні постачання та оплачувати електроенергію, що надходить у систему відповідно до розділу 3[15].

Рівень тарифу в цьому законі поділявся на декілька категорій, зокрема для електроенергії з гідроенергії, сміттового газу, стічних газів та біомаси ціна та за електроенергію із сонячної енергії та енергії вітру плата повинна була становити щонайменше 90 відсотків середнього доходу, зазначеного в пункті 1[15]. Середній дохід, що застосовувався до вищезазначених пунктів – визначався як «показник, опублікований в офіційній статистиці ФРН за відповідний календарний рік поза минулим роком, без податку на оборот, у пфенігах за кіловат-годину»[15].

Закон містив також і положення щодо «особливо тяжких випадків». Як було зазначено Міністерством Економіки та Енергетики ФРН закон: «з самого початку великі комунальні компанії боролись із законом в суді. У січні 1996 року конституційність закону про електроенергію було остаточно підтверджено Федеральним конституційним судом, а в 2001 році - Європейським судом»[16].

Також, з 2000 року в Німеччині діяв Закон про відновлювані джерела енергії, який врегулював більше питань у галузі відновлюваної енергетики. Розділи 4 - 8 ЕЕГ містили законодавчо встановлену мінімальну винагороду за електроенергію з гідроенергетики, звалищного газу, геотермальної енергії, енергії вітру та енергії сонячного випромінювання. Як зазначає Міністерство економіки та енергетики ФРН: «рівень винагороди за окремі джерела енергії розроблений по-різному, а також коливається в межах окремих джерел енергії. Що стосується біомаси, енергії вітру та фотоелектрики, то тарифи щорічно знижуються. Розділ 9 ЕЕГ передбачав мінімальну виплату винагороди

протягом 20 років»[17]. Цим Законом було передбачено, що з 1 січня 2002 року мінімальна винагорода зменшуватиметься щороку на 5% за кожну нову систему, введену в експлуатацію з дати прийняття закону[17].

Також, Закон⁴ передбачав різні розміри тарифів залежно від того, чи розміщені відповідні сонячні панелі на землі або на дахах будівель чи стінах. Мінімальна винагорода збільшувалася на 5,0 цента за кіловат-годину, якщо установка не інтегрована в дах або не призначена для даху будівлі і якщо вона становила значну частину будівлі[18: 13].

Найзначніші зміни у німецькому законодавстві стосовно «зелених» тарифів очікуються у 2021 році[19]. Оскільки свою початкову мету, а саме «стимулювати» виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел і досягнення мети, передбаченої Конвенцією Ріо де Жанейро 1992 року, Кіотським протоколом, було виконано – значна частка електричної енергії в Німеччині виробляється з відновлюваних джерел, функціонування «зеленого» тарифу очікувано зазнає змін. Прогнозовано, «зелений» тариф буде повністю замінено «зеленими» аукціонами або ж його частково замінить «компенсаторний» тариф. Враховуючи, що потреба саме в «стимулюванні» будівництва об'єктів електроенергетики з відновних джерел та запуску цих об'єктів і їх окупність за період функціонування «зеленого» тарифу наразі не стоїть, уряду Німеччини потрібно розробити правове регулювання відновлюваної енергетики, яке одночасно буде «підтримувати» конкуренту спроможність цієї галузі, але в той же час не буде перефінансування, яке не відповідатиме потребам самої галузі та виробникам такої електричної енергії і не становитиме надмірного тягару для споживачів електричної енергії.

В багатьох країнах Європи «зелений» тариф діяв протягом 10-15-20 років, проте було закладено механізми його поступового відсоткового зниження, а згодом замінено в цілому на «зелені» аукціони або як вони зазначені в законах – тендери. В певних країнах, «зелений» тариф ще

4 В редакції від 2004 року

залишився або для деяких невеликих об'єктів електроенергетики з відновлюваних джерел, або для об'єктів вітро-, гідроенергетики. До прикладу, Хелена Відалік пише, що у Франції «зелений» тариф передбачається лише для установок, які встановлені в будівлях та встановлена потужність яких не перевищує 100 кВт. Тарифи залежать від типу та загальної потужності установки. Кожного кварталу коефіцієнти дегресії коригуються. Для всіх інших об'єктів виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел ввели «компенсаторний» тариф[20]. У Великій Британії відповідно до пільгового тарифу: «акредитовані виробники, установки яких мають потужність менше 5 МВт, можуть продавати свою електроенергію за фіксованими тарифними ставками, встановленими Управлінням ринку газу та електроенергії»[21]. «З квітня 2017 р. Схема Contract for Difference є єдиною схемою підтримки для всіх нових установок ВДЕ потужністю понад 5 МВт»[21]. Подібний контракт по суті є тим самим «компенсаторним» тарифом. Механізм його нарахування полягає у наступному: виробник електричної енергії з відновлюваних джерел повинен відповідати встановленим Британським урядом стандартам та вимогам для участі в програмі. Ті виробники, які отримали відповідний допуск до участі в програмі (в оригіналі - "sealed bid"): «укладають приватно-правовий договір з компанією, власником якої є держава (Low Carbon Contracts Company). Виробникам платять фіксовану (індексовану) ставку за електроенергію, яку вони виробляють протягом 15 років. Ця ставка становить різницю між ціною на електроенергію, що відображає вартість інвестування в певну низьковуглецеву технологію і "референтною ціною" (показник середньої ринкової ціни на електроенергію на ринку)»[22]. Таким чином, держава компенсує виробнику різницю між ціною на ринку і ціною на електричну енергію з відновлюваних джерел, а не купує увесь обсяг електричної енергії за високими цінами.

Також, в законодавстві багатьох країн закладений не тільки короткий термін функціонування «зеленого» тарифу, а і його поступове зниження.

Наприклад, Тім Штернкопф пише, що: «у Австрії тариф застосовується до виробника електричної енергії з відновлюваних джерел протягом 13 років починаючи з дати введення в експлуатацію станції»[23]. Сам тариф може також знижуватись поступово протягом цього періоду часу. Як зазначає Борис Валах, у Чехії «зелений» тариф також лишили тільки для невеликих установок. Усі інші виробники електроенергії з ВДЕ мають право обрати варіант преміум тарифу відмінного від «зеленого»[24]. В Люксембурзі тарифи також розраховуються із щорічним зниженням (дегресивними ставками) залежно від дати першої подачі електроенергії в мережу [25].

Таким чином, міжнародним правом було надано підґрунтя до розвитку національної практики держав у стимулюванні виробництва енергії з відновлюваних джерел. Цілі підтримного розвитку є основою застосування механізмів стимулювання та впровадження стратегії підтримного розвитку держав.

В контексті досвіду запровадження «зеленого» тарифу в розвинених державах світу можна провести чіткий взаємозв'язок між метою його запровадження та положеннями, які передбачають його правове регулювання. Оскільки «зелений» тариф за свою основну мету має «стимулювати» будівництво об'єктів електричної енергії з відновлюваних джерел та стимулювати їх подальший розвиток, дія такого тарифу очікувано має бути обмежена в часовому проміжку. Варто звернути увагу на те, що такий тариф виступає «пільговим» порівняно з тарифами у галузі традиційної енергетики, він також в певній мірі покладає тягар на державу закуповлювати альтернативну електричну енергію за вищими цінами. В контексті запуску ринкової конкурентної спроможності таких об'єктів електроенергетики з відновлюваних джерел це є необхідною заходом для виведення відновлюваної енергетики на один рівень з традиційною. Власне, «зелений» тариф виступає лише як перший, але ефективний етап у правовому регулюванні відновлюваної енергетики на національному рівні.

1.2. Сутність державної політики у галузі відновлюваної енергетики на прикладі України

Як і в згаданих розвинених державах Україна також рухалась у цьому напрямку, проте цьому процесі були притаманні свої особливості.

В Україні розвиток відновлюваних джерел енергії почався трохи більше 10 років тому і за цей час правове регулювання відновлюваної енергії залишалось практично незмінним. Протягом десяти років, з 2009 до 2019 років правове регулювання відновлюваної енергетики полягало у потребі стимулювання розвитку цієї галузі, збільшення частки відновлюваної енергії на енергетичному ринку, підвищення рівня її конкурентної спроможності порівняно з традиційною енергетикою, вартість якої є значно нижчою, а відтак – привабливішою для споживача, тобто людини. Проте, при задоволенні своїх базових потреб людина не враховує «невидимі» чинники – якість повітря, води, стан довкілля загалом, які сукупно впливають на її здоров'я, самопочуття та продовжуваність життя. Використання традиційної енергетики, зокрема, відбувається шляхом спалювання викопного палива, а результат цього спалювання полягає у забрудненні повітря, води від чого страждає все довкілля та сама людина. Згідно із дослідженням проведеним корейськими науковцями щодо якості повітря у різних містах Південної Кореї та продовжуваності життя їх мешканців, вони дійшли до таких результатів: «Враховуючи узгодженість спостережуваних викидів та добовою смертністю в різних географічних розташуваннях та етнічних групах населення, стає зрозумілим, що ці забруднювачі ймовірно сприяють передчасній смерті...Існує основна біологічна правдоподібність і чітко продемонстрована залежність між рівнем забрудненості та смертністю»[26: 153]. І хоча дослідження було проведено ще у 1999 році, останні дані лише підтверджують згубний та непоправний вплив кінцевих продуктів використання традиційної енергетики. Наприклад у статті 2020 року «Огляд галузі контролю забруднення повітря в Кореї, найкращі перспективи» зазначається, що: «61 корейський вугільний завод у Кореї є одним із основних факторів, що

спричиняють забруднення повітря»[27]. В Україні найбільше забруднення повітря спостерігається у великих містах та індустріальних районах. Згідно з онлайн мапою забруднення повітря в Україні найбільший рівень забруднення спостерігається у східних областях, при цьому окремі значення перебувають за червоною позначкою та становлять загрозу для здоров'я населення (окремі дані перебувають на межі між «шкідливим» та «дуже шкідливим» рівнями)[28]. Як зазначає ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України»: «Науково підтверджено кореляційний зв'язок між станом забруднення атмосферного повітря та захворюваністю»[29]. Вони також підкреслюють проблему з рівнем забруднення повітря і рівнем смертності, зокрема серед дітей. Цитуючи працю І.Р.Стахова «Вплив забруднення повітряного середовища на стан здоров'я населення 2001-2010 рр.» вони зазначають, таке: «Виявлено, що поряд зі збільшенням концентрації шкідливих речовин в атмосферному повітрі спостерігалось зростання рівнів захворюваності населення, у тому числі хворобами органів дихання, систем кровообігу, хворобами алергічного походження»⁵[29, 30: 131]. Відтак, існує прямий зв'язок між якістю та чистотою повітря і здоров'ям людини та її життям.

Проте не лише забруднення повітря впливає на рівень здоров'я населення. Забруднення води також є значною проблемою в Україні. Прохорова Л.А та інші зазначають, що: «Хімічні речовини, що містяться в питній воді...є...сприяючими збільшенню частоти хвороб вже поширених серед населення. За результатами досліджень. це несприятливий вплив може викликати хронічну інтоксикацію, одним з проявів якої є зниження імунітету...»[31: 207].

Відтак, окрім глобального контексту захисту довкілля, існує реальна потреба в покращенні рівня якості повітря та води на території України для захисту здоров'я населення. Виробництво «чистої» енергії перебуває в

⁵ В джерелі №29 відсутнє пряме посилання на працю І.Р. Стахова.

інтересах самої людини задля забезпечення свого майбутнього та майбутнього своїх нащадків. Одним із способів зменшити шкідливий антропогенний вплив людини, який полягає у використанні традиційної енергії – це замінити джерело енергії на те, яке не матиме в результаті його використання шкідливих викидів у довкілля та не спричинятиме забруднення. Проте, варто звернути увагу на те, що енергія з відновлюваних джерел або «зелена» енергія досить високо вартісна. В цьому контексті існує дисонанс: енергія вітру та сонця не коштує нічого сама по собі у порівнянні з викопним паливом. Але вартість її виготовлення на початкових етапах значно вища. Це полягає у вартості обладнання для перетворення сонячних променів, потоків вітру, морських хвиль – на реальний енергетичний продукт, здатний задовольнити потреби різних категорій споживачів.

Таким чином, як у практиці зарубіжних країн, такі в українському досвіді початковим етапом переходу на «зелену» енергію було стимулювання будівництва об'єктів відновлюваної енергетики та розвитку цієї галузі загалом. З цією метою країни вдавались до різних правових інструментів, які могли б ефективно врегулювати подібне стимулювання та забезпечити реальну підтримку виробникам енергії з відновлюваних джерел.

В українському досвіді, одним із перших було застосовано такий правовий засіб, як «зелений» тариф (feed-in-tariff). Варто зазначити, що один і той самий засіб правового регулювання відновлюваної енергетики може мати різні прояви у правовому регулюванні різних країн. Це залежить від початкової мети та підходу, який законотворці застосовують при прийнятті законодавчих актів, які місять норми, що регулюють відновлювану енергетику та «зелені» тарифи. Відтак, важливим складовими при підготовці національного законодавства є воля законотворця, мета, яка закладається та кінцева ціль, яку очікується досягнути. При цьому, законодавче регулювання повинно враховувати часові чинники та економічні чинники і бути гнучким, передбачаючи різні можливості до удосконалення правового регулювання

відновлюваної енергетики, водночас, відповідаючи потребам споживачів та виробників енергії з відновлюваних джерел.

Задля дослідження «зеленого» тарифу, як засобу правового регулювання енергії з відновлюваних джерел варто розмежувати поняття відновлюваної енергетики та альтернативної енергетики. Відповідно до Закону України «Про альтернативні джерела енергії»: «альтернативні джерела енергії визначаються як відновлювані джерела енергії та вторинні енергетичні ресурси» [32]. Тому, ці два терміни не є тотожними. Відповідно до цього Закону^ «відновлювані джерела енергії – це відновлювані невикопні джерела енергії, а саме енергія сонячна, вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів»[32].

Таким чином, термін підтримна енергія охоплює поняття відновлюваних джерел енергії. Відновлювані джерела енергії, в свою чергу є таким енергетичним ресурсом, обсяг якого поновлюється за рахунок природніх процесів. Досить часто в українському законодавстві можна зустріти термін «поновлювані джерела енергії», що фактично є тим самим, що і відновлювані джерела. Як зазначає І.І. Дороніна: «З розвитком відновлюваної енергетики з'явилася потреба закріпити на законодавчому рівні правові, економічні, екологічні та організаційні аспекти використання альтернативних джерел енергії, у тому числі і відновлюваних»[33: 35].

Важливо зазначити те, що стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел є частиною державної політики. В даному контексті необхідно розмежовувати суто інструменти, якими врегульовують певні правовідносини та комплекс заходів, які держава застосовує, як частину своєї державної політики з метою розвитку певної галузі. Такою політикою є, зокрема, досягнення цілей підтримного розвитку. Цілі підтримного розвитку стали частиною цілей України після підписання Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища (1992) року. Відтоді, державний вектор на

підтримний розвиток реалізовується в Україні із застосуванням різних засобів та інструментів правового регулювання.

Серед наявних можна виокремити Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат, в частині другій статті 10 якої зазначається, що «сторони проводять політику, спрямовану на запровадження екологічно безпечних методів виробництва, розподілу та використання енергії, які зменшують негативний вплив на біорізноманіття та ландшафти, включаючи більш широке використання відновлюваних джерел енергії та енергозберігаючих технологій, коли це необхідно»[34]. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30 вересня 2019 року серед, яких: «забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх»[35]. Також як приклад можна навести Постанову Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року №695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» в якій одним із завдань розвитку малих міст постає їх: «модернізація задля зменшення потреби у використанні невідновлюваних ресурсів» (п.4 завдання 2 Додатку 2 до Стратегії)[36]. Зокрема в цій Стратегії зазначається, що регіони України мають значені переваги у таких сферах як енергетика, через великий ринок, який розвивається та завдяки наявності значних можливостей у цій галузі. Також, відновлювана енергетика постає, як один із елементів розбудови та відновлення економік регіонів, які постраждали від агресії Російської Федерації (Додаток 2 до Стратегії)[36].

У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до на період 2030 року» від 28-го лютого 2019 року №2697-VIII зазначається, що основним результатом, який має бути досягнуто до 2030 року є: «зведення до екосистемно прийнятних рівнів залежності від використання невідновлюваних природних ресурсів»[37]. Зокрема, цим Законом передбачено, що: «Мають бути створені умови для декарбонізації енергетичного сектору... збільшення виробництва енергії за рахунок

відновлювальних та альтернативних джерел... що дасть змогу істотно зменшити обсяг викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а також скидання забруднюючих речовин у водойми»[37].

Одним із основних документів у галузі відновлюваної енергетики є прийнята 18-го серпня 2017 року Кабінетом Міністрів України «Енергетична стратегія України до 2035 року» (далі - Стратегія) в якій зазначено, що віддається перевага використанню енергії із відновлюваних та альтернативних джерел. Пріоритет становить «впровадження заходів із запобігання та адаптації до зміни клімату»[38]. Зокрема такими заходами може виступати «стимулювання» виробництво енергії з відновних джерел. В даній «Стратегії» зазначається, що «динаміка розвитку економіки залежатиме переважно від:

- впровадження економічних реформ, завдяки яким «правила гри» на енергетичному ринку набудуть прозорості й недискримінаційності»[38];
- а також від «імплементатії європейського законодавства, у тому числі в енергетичній сфері, та термінів інтеграції з енергетичним ринком Європи»[38].

В «Стратегії» зазначається, що розвиток енергетичної галузі можливо забезпечити залученням інвестицій. Залучення інвестицій – це процес, який потребує ефективних засобів правового регулювання, які можуть забезпечити стабільність у відповідних правовідносинах. «Стратегія» визначає адаптацію до європейського енергетичного законодавства шляхом вдосконалення правових та регуляторних механізмів, їх прозорість, економічну обґрунтованість тарифів та наявність можливостей до проведення комунікаційної політики – як основу залучення інвестицій[38].

Також в загальному контексті відновлюваної енергетики варто розглянути такі документи, як Національно-визначений внесок (НВВ) та Інтегрований план з боротьби зі зміною клімату та розвитку енергетики до 2030 року (НПЕК) в Україні. Національно визначений внесок це саме той

інструмент, який був закладений Кіотському протоколі та Паризькій угоді до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 року. Зокрема, цей внесок передбачає участь кожної держави у досягненні мети зменшення кількості викидів парникових газів, що зокрема, може відбуватись шляхом переходу на відновлювану енергетику. Держава закріплюючи відповідну норму про стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел, реформуючи свій ринок електричної енергії та збільшуючи частку енергії з ВДЕ у загальному споживанні енергії в країні досягає цілей визначених Конвенцією та здійснює свій національно-визначений внесок до досягнення цих цілей світовим співтовариством.

Також Україною було укладено низку двосторонніх угод, сфера застосування яких охоплює відновлювану енергетику. Серед таких, зокрема, Меморандум про співробітництво між Міністерством енергетики та захисту довкілля України та Міністерством енергетики Азербайджанської Республіки, в якому зазначається, що: «сторони будуть спільно працювати в енергетичній галузі в сферах відновлюваних джерел енергії»[39]. Частиною другою статті 279 Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії передбачається, що: «Сторони докладають зусиль для сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії»[40]. В угоді також зазначається, що взаємне співробітництво у галузі відновлюваної енергетики буде здійснюватися з урахуванням «принципів економічної доцільності та охорони довкілля»[40]. Зокрема це буде здійснюватися шляхом «просування Механізму спільного запровадження Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1997 року з метою зменшення викидів парникових газів шляхом реалізації проєктів у сфері енергоефективності й відновлювальної енергетики»[40].

Також у 2020 році Україна підписала Угоду про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу «Кліматичний пакет для стабільності економіки: (CASE) в Україні ENI/2020/042-818», яка передбачає фінансування з бюджету Європейського Союзу за програмою «Європейський інструмент сусідства» загальна вартість якого становить 10 мільйонів євро. Програма розрахована на два роки і передбачає також вжиття заходів на забезпечення підтримного розвитку дрібномасштабних проектів у галузі відновлюваних джерел енергії (результат 1.1. Компоненту 1 «Опис заходу»)[41]. Зокрема Угодою передбачається «Зміцнення позиції відновлюваних джерел енергії у секторі енергопостачання України» що досягатиметься шляхом: «розробки та реалізації регулятивних, адміністративних та ринкових заходів підтримки, які сприятимуть інтеграції дрібномасштабних об'єктів відновлюваної енергетики в енергетичний ринок країни»[41]. Потреба у стимулюванні розвитку малих та середніх об'єктів відновлюваної енергетики і в загальному контексті, і як передбачено Угодою, спричинено потребою зменшити вплив великих виробників відновлюваної енергії на ринку та збалансувати ринок відновлюваної енергетики. Зокрема в Угоді зазначається щодо цього наступне: «Більш масштабне використання та інтеграція різних, у тому числі дрібномасштабних відновлюваних джерел енергії в енергетичну інфраструктуру та ринки сприятимуть меншому домінуванню на цих ринках суб'єктів, що контролюються олігархами»[41].

Варто зазначити, що особливо актуальною є проблема домінування на ринку суб'єктів господарювання, діяльність яких напряму пов'язана з олігархічними структурами в Україні. Б.В.Дерев'яненко у своїй статті «Тенденції розвитку законодавства України про «зелені» тарифи на електричну енергію» пише, що: «Ставлення держави до «зеленої» енергетики було й залишається достатньо перемінним та варіативним, а законодавство формувалося і продовжує формуватися під впливом інтересів тих або інших бізнес-груп»[42: 64]. І.С.Сагайдак, Т.М.Чорна та Н.Л.Авраменко у статті «Зелений тариф» як механізм стимулювання відновлюваної енергетики в

Україні» виокремлюють основні проблеми з наявною тарифною системою і пишуть таке: «“зелений” тариф був і залишається монополізованим джерелом надприбутків за рахунок споживачів та інших галузей енергетики вузьким колом найпотужніших гравців, котрі використовують свій вплив як в енергопостачальних компаніях так і в органах державної влади для безперешкодного розвитку свого бізнесу»[43: 4].

Наявність такого негативного явища описувалась і європейськими дослідниками, які зазначали, що надмірне фінансування проектів у відновлюваній енергетиці (прим.- фінансування, яке не відповідає своїй меті) може відбуватись і внаслідок «політичного лобіювання інтересів певних груп суб'єктів»[44: 104]. Таким чином, розвиток малих та середніх суб'єктів господарювання у галузі відновлюваної енергетики сприятиме диверсифікації ринку, створення середовища здорової конкуренції, подальшому розвитку більш економічно вигідних проектів, а відтак і зменшення вартості енергії з відновлюваних джерел та підвищення рівня її доступності для населення.

Повертаючись до теми співробітництва України у галузі відновлюваної енергетики, вищезазначена Угода передбачає надання допомоги територіальним громадам та підприємствам у розробці та впровадженні пілотних відтворюваних проектів щодо відновлюваних джерел енергії[41]. Додаток 2 до Угоди «Орієнтована логічна матриця (для механізму реалізації проєкту)» містить результати, які мають бути досягнені по результату виконання цієї Угоди, зокрема це досягнення частки енергії з відновлюваних джерел у розмірі 17% у загальному енергопостачанні до 2030 року. В той же час, зазначається, що: «значна частина (до 15 %) має становити вироблення електроенергії з сонячних батарей на даху у домогосподарствах та підприємствах»[41]. Згідно пункту 54 Указу Президента України від 14-го вересня 2020 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» енергетика визначається як складова національної безпеки України та зазначається, що: «економічний розвиток і безпека неможливі без стійкого

розвитку енергетики...з урахуванням новітніх технологій виробництва енергії з відновлюваних джерел»[45].

Як пише у свої статті «Державна підтримка розвитку біоенергетики в Україні» К.С.Янковська: «Впливовим інструментом стимулювання розвитку біоенергетики в Україні є застосування «зеленого» тарифу, проте невизначеність діючої системи «зеленого» тарифу нині є важливим чинником, який стримує надходження інвестицій у відновлювану енергетику»[46: 548- 549].

Вперше поняття «зелених» тарифів було передбачено у Законі України від 16.10.1997 року № 575/95-ВР «Про електроенергетику», який наразі втратив чинність. Підставою втрати чинності було прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії», а саме пунктом 23 Прикінцевих та перехідних положень цього Закону було зазначено про втрату чинності законодавчих актів. Власне, у Законі України «Про електроенергетику» «зелений» тариф був визначений, як «спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)»[47].

Варто зазначити, що в Законі «Про електроенергетику» поняття «зеленого» тарифу вперше з'явилося в 2009 році. В доктрині наводять різноманітні тлумачення «зеленого» тарифу. Зокрема у статті «Енергетичний ринок західного регіону України» автори дають наступне визначення «зеленого» тарифу: «Зеленим тарифом є економічний механізм, який встановлений для заохочення генерації електроенергії з відновлювальних джерел»[48: 13]. Автори також виокремлюють в межах «зеленого» тарифу інструменти його реалізації та зазначають такі: «- гарантований доступ до загальної енергетичної мережі; - створення довгострокових контрактів на

придбання електроенергії; - встановлення відносно високих закупівельних цін, які враховують вартість відновлювальних джерел енергії»[48: 13].

Високі ціни на закупівлю електричної енергії з відновлюваних джерел враховують не вартість самих джерел (сонця, вітру, води), а вартість будівництва та матеріалів для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики. Це є важливим моментом, у визначення способів правового регулювання відновлюваної енергетики, оскільки для суб'єктів господарювання найбільш тривким і витратним процесом є будівництво об'єкта електроенергетики та придбання усіх необхідних установок. Таким чином, строк окупності об'єкта електричної енергії з відновлюваних джерел є досить довгим, допоки буде налагоджено процес виробництва такої електричної енергії та забезпечено її попит. Окрім витрат на будівництво зазначених об'єктів, суб'єкт господарювання повинен мати певні економічні гарантії наявності попиту на вироблену ним чисту «енергію». Попит формується з потреб споживачів, впровадження у ринок традиційної енергетики дорожчого, але чистого замінника – «енергії з відновлюваних джерел», на перших етапах потребує «стимулювання» задля підняття рівня конкурентної спроможності відновлюваної енергетики на ринку.

Отже, відносини у галузі енергії з відновлюваних джерел перебувають на перетині кількох сфер інтересів: енергетична незалежність держави, безпека для довкілля та виконання міжнародних зобов'язань, інвестування в енергетичний сектор України та виконання зобов'язань. Задоволення потреб всіх сфер вимагає ефективної системи управління та функціонування сектору відновлюваної енергетики. Сутність державної політики у впровадженні «зелених» тарифів, як засобів правового регулювання галузі відновлюваної енергетики полягає у закріпленні статусу енергії з відновлюваних джерел – як шляху досягнення цілей підтримного розвитку та захисту довкілля. «Зелені» тарифи виступають засобом досягнення загальної мети «стимулювання» розвитку галузі енергетики з відновлюваних джерел та забезпечення її конкурентної спроможності на протигагу традиційній енергетиці.

1.3. Особливості застосування механізму «зелених» тарифів в Україні

Процес впровадження «зелених» тарифів в Україні не був однозначним. Механізм правового регулювання пільгових тарифів в Україні мав свої недоліки та показав нездатність ефективного функціонування в умовах ринку, що розвивається. Однак варто відзначити, що з впровадженням «зелених» тарифів частка енергії з ВДЕ в енергетичному секторі значно збільшилась. Тому варто розглянути особливості застосування механізму «зелених» тарифів в національній практиці України.

Вперше стимулювання виробництва електроенергії з відновних джерел мало назву «сприяння» і стосувалось лише розвитку вітроенергетики і містилось у Законі України «Про електроенергетику». Статтю 5 цього закону було доповнено, відповідно до Закону №1812-III від 08.06.2000, абзацом «сприяння розвитку вітроенергетики» який передбачав, що: «сприяння розвитку вітроенергетики, як екологічно чистої і безпаливної підгалузі енергетики, відбувається шляхом оплати вітровим електростанціям всієї виробленої ними електричної енергії в повному обсязі у грошовій формі, без застосування будь-яких видів заліків погашення заборгованості по розрахунках за електроенергію»[47].

Згодом, у 2009 році, відповідно до Закону «Про внесення змін до Закону України «про електроенергетику» щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії» № 1220-VI від 01.04.2009, статтю 5 було викладено у новій редакції. Власне, саме в цій редакції вперше з'явилися «зелені» тарифи та поняття «стимулювання» виробництва енергії з альтернативних джерел. Передбачалось, що: «сприяння розвитку альтернативної енергетики як екологічно чистої і безпаливної підгалузі енергетики буде відбуватись шляхом встановлення "зеленого" тарифу та оплати електростанціям, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії...всієї виробленої ними електричної енергії в

повному обсязі у грошовій формі, без застосування будь-яких видів заліків погашення заборгованості із розрахунків за електроенергією»[49].

Саме цим Законом було доповнено Закон «Про електроенергетику» статтею 17-1, яка мала назву «Стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії». Власне ця стаття і мала відображати державну політику у досягненні цілей підтримного розвитку, розвитку енергії з відновлюваних джерел та мети захисту довкілля. Цією статтею встановлювався порядок нарахування та величина «зеленого» тарифу. Закон передбачав, що величина "зеленого" тарифу встановлювалась: «для кожного суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики»[47]. Важливими аспектом цього Закону є те, що саме він передбачив положення за яким: «для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, "зелений" тариф встановлюється до 1 січня 2030 року»[47].

Таким чином, державою вперше було взято на себе зобов'язання щодо строку дії та виплат за «зеленим» тариф. Тобто вищезазначений Закон, передбачав державні гарантії стимулювання та підтримки галузі для суб'єктів господарювання, які мали намір будувати об'єкти електроенергетики та видобувати енергію з відновних джерел. Відтак, «зелений» тариф становив не лише частину державної політики, а і конкретний правовий інструмент, за допомогою якого суб'єкти виробництва енергії з відновлюваних джерел могли реалізовувати своє право виробництва такої енергії, на підключення до мережі та на гарантоване придбання такої енергії за пільговим тарифом.

В даному контексті важливими є також те, що «зелений» тариф – це пільговий тариф, підґрунтям застосування якого є саме «підтримка» або «допомога суб'єктам господарювання в будівництві об'єктів електроенергетики та розвитку цієї галузі з метою досягнення цілей підтримного розвитку. Тому, і нарахування, і отримання «зеленого» тарифу природньо відрізнятиметься від звичайного тарифу на традиційну енергетику.

Фіксований мінімальний розмір "зеленого" тарифу для суб'єктів господарювання встановлювався шляхом перерахування у євро величини "зеленого" тарифу, розрахованого за правилами цього Закону, станом на 1 січня 2009 року за офіційним валютним курсом Національного банку України на зазначену дату[47]. Янковська К.С. зазначає, що: ««Зелений» тариф в Україні прив'язаний до курсу євро до 2030 р. для захисту інвестицій від ризиків інфляції, і в нашій країні він на сьогодні є найвищим у Європі (наприклад, у Німеччині – 10,0 €/кВт·год, Польщі – 3,8 €/кВт·год).»[46: 549].

Закон передбачав умови, за якими до суб'єктів господарювання застосовувалась норма про стимулювання. Такими виступали, зокрема:

- за умови, що починаючи з 1 січня 2012 року питома вага сировини, матеріалів, основних фондів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва відповідного об'єкта електроенергетики, що виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, становить не менше 30 відсотків[47];
- починаючи з 1 січня 2014 року - п'ятдесят відсотків[47];
- додатковою умовою стимулювання виступало використання, починаючи з 1 січня 2011 року, на об'єктах електроенергетики сонячних модулів, у вартості виробництва яких питома вага матеріалів та сировини українського походження становить не менше ніж тридцять відсотків[47].

Законодавець намагався передбачити гарантії та захистити національного виробника. Отже, доступ до «зеленого» тарифу могли отримати саме ті суб'єкти господарювання, які при будівництві об'єктів електроенергетики використовували сировину, матеріали, основні фонди, роботу та послуги національного виробника або надавача послуг. В такій редакції, викладеній у Законі № 1220-VI від 01.04.2009, «зелені» тарифи були впроваджені у національне законодавство.

Закон України «Про електроенергетику» передбачав, що: «оптовий ринок електричної енергії України у кожному розрахунковому періоді зобов'язаний купувати у суб'єктів господарювання, яким встановлено "зелений" тариф, та здійснювати повну оплату вартості електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії ...за "зеленим" тарифом з урахуванням надбавки до нього, встановленої відповідно до статті 17³ цього Закону, незалежно від величини встановленої потужності чи обсягів її відпуску»[47].

Оптовий ринок електричної енергії України, згідно з Законом «Про електроенергетику» -- це «ринок, що створюється суб'єктами господарської діяльності для купівлі-продажу електричної енергії на підставі договору»[47].

Згідно зі статтею 12 цього Закону, функції оператора ринку та функції гарантованого покупця здійснювала Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг[47]. Самого визначення поняття «гарантований покупець» Закон не містив.

Закон встановлював коефіцієнт «зеленого» тарифу для електроенергії з альтернативних джерел у межах певних строків. Граничним терміном, до якого було передбачено застосування коефіцієнту «зеленого» тарифу було 31 грудня 2029 року[47]. Також Закон передбачав державні гарантії для виробників електроенергії з альтернативних джерел. Зокрема серед таких гарантій було:

- «закріплення на законодавчому рівні на весь строк застосування "зеленого" тарифу вимог щодо закупівлі у кожному розрахунковому періоді електроенергії, виробленої на об'єктах електроенергетики ... і не проданої за договорами безпосередньо споживачам або енергопостачальним компаніям, за встановленим "зеленим" тарифом з урахуванням надбавки до нього, встановленої відповідно до статті 17³ цього Закону, в обсягах та порядку, визначених статтею 15 цього Закону»[47]:

- а також щодо «розрахунків за таку електроенергію у повному обсязі, у встановлені строки та грошовими коштами»[47].

Також статтею 17³ зазначеного Закону передбачалась надбавка до «зеленого» тарифу за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва залежно від відсоткового співвідношення використання такого обладнання[47]. Подібні надбавки було внесено Законом №5485-VI від 20.11.2012. Стаття 17³ у редакції від 20.11.2012 року мала назву «місцева складова при створенні об'єкта електроенергетики» і стосувалась об'єктів будівництва, яких було розпочате після 1 січня 2012 року. В ній зазначалось, що "зелений" тариф застосовується за умови дотримання вимог щодо розміру місцевої складової[50].

Під місцевою складовою законодавець мав на увазі частку визначених Законом складових об'єкта електроенергетики (елементів місцевої складової) українського походження, використаних при створенні об'єкта електроенергетики. Закон передбачав розмір місцевої складової 30% та 50% відсотків в залежності від дати введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію. Також Закон передбачав порядок визначення елементів українського походження, що підтверджувалось сертифікатом виданим Торгово-промисловою палатою. Суб'єкт господарювання був зобов'язаний дотримуватись вимог щодо місцевої складової для отримання права користування «зеленим» тарифом.

З прийняттям Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел» №514-VIII від 04.06.2015⁶ статтю 17³ Закону «Про електроенергію» було викладено у новій редакції[51]. Відповідно до нової редакції стаття 17³ тепер мала назву «Надбавка до «зеленого» тарифу за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва». Ця редакція статті передбачала не лише обов'язок суб'єкта господарювання при

6 в першій редакції від 04.06.2015

будівництві об'єктів електроенергетики дотримуватись рівнів використання елементів українського походження, а й право на отримання «надбавки» за реалізацію цього обов'язку. Відтак, норма яка передбачала суто обов'язок суб'єкта господарювання була змінена і наділяла такого суб'єкта певним «заохоченням».

Така надбавка передбачалась для тих об'єктів електроенергетики, які були введені в експлуатацію з 1 липня 2015 року до 31 грудня 2024 року. Таким чином, за цим Законом, надбавка була визначена, як доплата до «зеленого» тарифу. Надбавка була «фіксованою» та «вираховувалась пропорційно до рівня використання суб'єктом господарювання на відповідному об'єкті електроенергетики обладнання українського виробництва»[47]. Вона встановлювалась національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. При рівні використання 30% елементів українського виробництва при будівництві об'єктів електроенергетики суб'єкт господарювання мав право на отримання надбавки до «зеленого» тарифу у розмірі 5%. При рівні використання 50% елементів українського обладнання розмір надбавки до «зеленого» тарифу становив 10%[47].

Закон України від 16.10.1997 року № 575/95-ВР «Про електроенергетику» втратив чинність у 2017 році на підставі прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії» №2019-VIII від 13.04.2017 року[52].

Закон України «Про альтернативні джерела енергії» був прийнятий 20 лютого 2003 року і в своїй першій редакції не містив поняття «зелених» тарифів. Поняття «зелених» тарифів та їх норми щодо їх регулювання були перенесені у Закон України «Про альтернативні джерела енергії» у 2017 році з прийняттям Закону України «Про ринок електричної енергії». В Законі «Про ринок електричної енергії» частиною 24 пунктом 6 Прикінцевих та перехідних положень було встановлено доповнити Закон «Про альтернативні джерела енергії» відповідними статтями[52]. В результаті вищезазначеного, у новій редакції Закону у 2017 році з'явилися нові поняття та норми, які регулювали

відновлювану енергетику та «зелені» тарифи. Зокрема, було дано визначення відновлюваних джерел енергії, як відновлюваних невикопних джерел енергії та надано їх перелік. Такими є: енергія сонячна, вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів[32].

Як було зазначено в попередніх розділах поняття альтернативних джерел ширше і охоплює собою відновлювані джерела. Проте до переліку альтернативних джерел енергії також входять і ті джерела, які не належать до відновлюваних – це вторинні енергетичні ресурси. Відтак, логічним було розмежувати законодавцем ці два поняття. Варто зазначити, що «зелений» тариф не поширюється на енергію, яка була виготовлена з таких альтернативних джерел енергії, як доменний та коксівний газ.

Нова редакція Закону України «Про альтернативні джерела енергії» фактично повторювала статті 17¹ – 17³ з Закону України «Про електроенергетику».

До підняття питання про енергетичну кризу нарахування «зеленого» тарифу здійснювалось за передбаченим, спершу у Законі «Про електроенергетику», а згодом у Законі «Про альтернативні джерела енергії» порядком. Право на отримання «зеленого» тарифу мали ті суб'єкти господарювання, які виробляли електричну енергію «з альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу)»[32]. Він встановлювався на «рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на коефіцієнт "зеленого" тарифу для електричної енергії, виробленої з енергії вітру»[32]. Відповідна таблиця в Законі містила коефіцієнти «зеленого» тарифу залежно від категорії об'єкту електроенергетики та терміну дії цього тарифу в межах одного або декількох років. Важливим є те, що застосування «зеленого» тарифу гарантувалось державою до 2030 року[32]. Відтак,

скасування «зеленого» тарифу для суб'єктів господарювання взагалі – мало б за собою низку негативних наслідків. Один з них це подання скарг інвесторами до міжнародних арбітражів за невиконання Україною своїх зобов'язань.

Варто зазначити, що відповідно до статті 3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» основною метою впровадження альтернативної енергетики в енергетичний сектор України є: «економне витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту шляхом реструктуризації виробництва і раціонального споживання енергії за рахунок збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел, а також додержання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля при створенні та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики»[32]. Також основною засадою є: «залучення вітчизняних та іноземних інвестицій і підтримка підприємництва у сфері альтернативних джерел енергії»[32].

Відповідно до статті 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» передбачено стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел. Воно здійснюється: «шляхом застосування економічних важелів і стимулів, передбачених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля, з метою розширення використання альтернативних джерел енергії»[32]. Такими «економічними стимулами» виступає «зелений» тариф на електроенергію з ВДЕ.

Згідно з редакцією Закону України «Про альтернативні джерела енергії» від 16.10.2020 року, «зелений» тариф визначається як: «спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)»[32]. Під закупівлею електричної енергії мається на увазі купівля державою енергії виробленої на об'єктах електроенергетики у власників таких об'єктів.

І.С.Сагайдак та Т.В.Мосюк пишуть, що «Одним з основних переваг діючої тарифної системи є відсутність важких у виконанні вимог. Наприклад, для підключення до «зеленого тарифу» не потрібно отримувати спеціальну ліцензію. Досить просто узгодити умови підключення та поставок електрики на рівні місцевого обленерго, оформити необхідні документи, встановити спеціальний лічильник і, власне, саму електростанцію»[53: 165].

Основним спірним моментом на даний час є ставка «зеленого» тарифу. Проблема полягає в тому, що згідно зі статтею 8 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», фінансування заходів у сфері альтернативних джерел енергії здійснюється як за рахунок коштів, передбачених в оптових тарифах на електроенергію та тарифах на теплову енергію, шляхом впровадження спеціальної цільової надбавки до тарифу, визначеної законом, так і за рахунок коштів підприємств, установ, організацій, коштів державного та місцевого бюджетів, добровільних внесків та інших коштів, не заборонених законодавством[32].

Цією статтею передбачено, що Кабінет Міністрів України передбачає у державному бюджеті:

- «видатки на фінансову підтримку гарантованого покупця для оплати електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел (відповідно до бюджетних запитів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в електроенергетичному комплексі)»[32]
- «на підставі розрахунків, наданих Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у розмірі не менше 20 відсотків прогнозованої виробітки товарної продукції електричної енергії з альтернативних джерел на відповідний рік (відповідно до Закону № 810-IX від 21.07.2020)»[32].

Відповідно до статті 9⁻¹, «зелений» тариф встановлює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та

комунальних послуг (НКРЕКП, Регулятор)[32]. «Зелений тариф» встановлюється на таку електричну енергію: «вироблену на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), генеруючих установках приватних домогосподарств, споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів, з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)»[32].

Відповідні зміни до статті були внесені в липні 2020 року і стосувались того, що встановлення "зеленого" тарифу, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених статтею 9⁴ Закону, в якій вказано, що з 1 серпня 2020 року «"зелений" тариф встановлюється з урахуванням понижуючих коефіцієнтів, визначених цією статтею, або на рівні граничного (максимального) "зеленого" тарифу»[32]. Відповідні зміни були прийняті внаслідок неможливості здійснити виплати по зобов'язанням з купівлі енергії з відновлюваних джерел за попередні роки та в результаті медіації між Україною та інвесторами.

Для цих цілей було створено Антикризисний штаб, який мав на меті врегулювання ситуації з «зеленими» тарифами[54]. Важливим в цьому контексті є Меморандум про взаєморозуміння щодо схвалення проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики (далі – Меморандум). Національна комісія, що здійснює державне регулювання в сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) своєю Постановою від 17.06.2020 року №1141 схвалила Меморандум про взаєморозуміння щодо схвалення проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики разом зі своїми застереженнями[55].

Цим Меморандумом було передбачено врегулювання основних проблемних питань, у відновлюваній енергетиці, а саме застосування понижуючого коефіцієнту до «зеленого» тарифу та гарантування державною виконання своїх зобов'язань по виплаті належних сум інвесторам щокварталу у визначеному розмірі[55]. Таким чином, з однієї сторони Україна та інвестори

з іншою сторони намагались в подібний спосіб врегулювати кризу в «зеленій» енергетиці та забезпечити реалізацію своїх інтересів у цій галузі. Також Україна зобов'язується здійснити реформування ринку «зеленої» енергетики з метою забезпечення стабільності та принципу передбачуваності у правовідносинах та законодавстві яке їх регулює.

Фактично, наразі «зелений» тариф вираховується в складніший спосіб і передбачає врахування понижуючих коефіцієнтів.

Суб'єкти господарювання, на яких поширюється норма про стимулювання виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел, шляхом застосування «зеленого» тарифу поділяються на декілька категорій і містять наступних суб'єктів:

- ті СГ, об'єкти електроенергетики яких були введені в експлуатацію до 1 січня 2020 року (незалежно від потужностей виробництва);
- ті СГ, об'єкти електроенергетики яких були введені в експлуатацію після 1 січня 2020 року та які не зобов'язані брати участь в аукціонах (відповідно до статті 9³ Закону);
- СГ, які мають намір виготовляти енергію з АДЕ та уклали договори купівлі-продажу енергії за «зеленим тарифом до 31 грудня 2019 року і ввели об'єкти електроенергетики в експлуатацію:
 - 1) протягом двох років з дати укладення договору - для сонячних електростанцій;
 - 2) протягом трьох років з дати укладення договору – для інших видів електростанцій з альтернативних джерел.
- споживачів електричної енергії (у т.ч. енергетичні кооперативи, приватні домогосподарства, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії та для яких встановлено "зелений" тариф)[32].

Коефіцієнт «зеленого» тарифу встановлюється окремо для кожного суб'єкта господарювання залежно від того, з якого виду альтернативних джерел цей суб'єкт виробляє електроенергію та залежно від потужностей такого виробництва. Наприклад, суб'єкт господарювання, який виробляє електричну енергію з енергії сонячного випромінювання матиме право на отримання «зеленого» тарифу на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на коефіцієнт "зеленого" тарифу для електричної енергії, виробленої з енергії сонячного випромінювання[32].

Якщо на об'єкті електроенергетики здійснюють діяльність з виготовлення енергії з різних альтернативних джерел, то «зелений» коефіцієнт застосовується окремо до кожного виду енергії і відповідно на такому підприємстві повинен бути окремий облік для кожного виду енергії[32].

Варто окремо розглянути порядок застосування надбавки до «зеленого» тарифу. На отримання надбавки мають право ті суб'єкти господарювання, чії об'єкти електроенергетики були введені в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року. Відповідно до нової редакції Закону, «надбавка – це фіксована у визначених Законом відсотках доплата до "зеленого" тарифу, аукціонної ціни, пропорційною до рівня використання суб'єктом господарювання на відповідному об'єкті електроенергетики обладнання українського виробництва»[32].

Змінились також і розміри та відсоткові співвідношення такої надбавки. Наразі, у випадку використання обладнання українського виробництва на відповідному рівні суб'єкт господарювання має право на зарахування надбавки у розмірі:

- 5% - при використанні 30% та більше, але менше 50% українського обладнання;
- 10% - при використанні 50% та більше, але менше 70% українського обладнання;

- 20% - при - при використанні українського обладнання на рівні 70% та більше[32].

Отже, законодавець розширив можливості до отримання відповідної надбавки, а також збільшив граничний розмір надбавки до 20%. Відповідні зміни були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» №810-XI від 21.07.2020 року[56]. Важливою умовою для визначення рівня походження обладнання є те, що враховується «питомий відсотковий показник такого елемента обладнання, який приймається до розрахунку рівня використання обладнання українського виробництва лише за умови українського походження кожного з таких однакових елементів»[32].

Як приклад обрахування «зеленого» тарифу можна навести обрахування для виробників енергії з сонячного випромінювання, яке відбувається за наступною схемою:

Статтею 9-1 Закону України «Про альтернативні джерела» передбачено, що: «"Зелений" тариф для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання, встановлюється на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на коефіцієнт "зеленого" тарифу для електричної енергії, виробленої з енергії сонячного випромінювання»[32].

- 1) Роздрібний тариф для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року становив 58,46 кВт/год помножений на:
- 2) коефіцієнт «зеленого» тарифу (в Законі на установки потужністю 10МВт) 2,02:
- 3) поділений на курс євро станом на 01.01.2009 – 10,9879;
- 4) помножений на понижуючий коефіцієнт = 0,975.

Таким чином маємо наступну формулу для вирахування «зеленого» тарифу для зазначеної категорії суб'єктів:

$$0,5846 \times 2,02 \div 10,9879 \times 0,975 = 0, 10478 \text{ євро}$$

Отриману суму множимо на курс євро станом на сьогодні (дата: 04.04.2021) і отримуємо вартість відповідної енергії: 3,42 грн за кВт/год.

Без понижуючого коефіцієнту ця сума становила б 3,50 грн за кВт/год.

На основі наведеного прикладу можна зробити висновок, що запроваджені понижуючі коефіцієнти значно не вплинули на розмір «зеленого» тарифу і не понизили його. Враховуючи вищенаведене, можемо говорити про те, що останні зміни до законодавства в контексті понижуючих коефіцієнтів дійсно виступають лише компромісом між державою та інвесторами та не вирішують реальних проблем енергетичної кризи та значних боргів перед виробниками, які наявні та які можуть виникнути у майбутньому. Потребує вдосконалення механізм нарахування «зеленого» тарифу, а також розвиток альтернативного способу правового регулювання, а саме проведення «зелених» аукціонів, що буде детальніше розглянуто в наступному розділі.

Основоположною у правовідносинах у галузі енергії з відновлюваних джерел виступає норма (абзац 33 статті 9¹), яка вказує, що держава гарантує виробникам електричної енергії з альтернативних джерел:

- закріплення на законодавчому рівні на весь строк застосування "зеленого" тарифу та строк дії підтримки виробників...вимог щодо закупівлі у кожному розрахунковому періоді електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики[32];
- за встановленим "зеленим" тарифом або за аукціонною ціною[32];
- з урахуванням надбавки, встановленої відповідно до цієї статті, в обсягах та порядку, визначених статтями 68, 71 і 74 Закону України «Про ринок електричної енергії»[32];
- а також вимог щодо розрахунків за таку електричну енергію грошовими коштами у повному обсязі та у встановлені строки[32].

Варто зазначити, що ця норма не виключає внесення подальших змін до законодавства з метою пониження «зелених» тарифів, застосування понижуючих коефіцієнтів чи введення одночасно альтернативних способів стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел. Такі зміни

повинні відповідати потребам споживачів та суб'єктів господарювання і враховувати реальні потужності виробників енергії з відновлюваних джерел, попереджуючи перефінансування в цій галузі. В.В.Дима у статті «Фінансові інструменти стимулювання розвитку «зеленої» економіки в Україні» зазначає таке: «...вартість технології суттєво падає через масове виробництво, а "зелений" тариф в Україні залишається фіксованим. Тому різниця між реальною вартістю і тарифом стає надприбутками, за які держава в особі ДП "Енергоринок" сплачує приватним компаніям»[57: 185]. У доповіді «Фінансування відновлюваної енергетики в Європейському енергетичному ринку» зазначається наступна позиція щодо фінансування відновлюваної енергетики: «Щодо загальної ефективності зелених тарифів⁷ та компенсаторних тарифів, можна спостерігати, що в деяких випадках встановлені рівні тарифів можуть перевищувати технологічну необхідність, наприклад, внаслідок політичного лобіювання або відсутності знань щодо витрат на виробництво енергії з відновлюваних джерел»[44: 104]. Далі автори зазначають дуже важливий аспект, який стосується причин перефінансування в галузі відновлюваної енергетики та шляхів їх подолання, зокрема вони пишуть наступне: «Подібна надмірна компенсація⁸ може трапитись, зокрема, якщо розвиток технологій у виробництві є сильно динамічним, як це сталося з витратами на виробництво сонячних батарей протягом останніх кількох років⁹»[44: 104]. Автори зазначають, що: «щоб уникнути такого роду надмірної компенсації, тарифи слід регулярно адаптувати¹⁰, щоб відображати розвиток витрат, не руйнуючи довіру інвесторів. Крім того, слід стимулювати конкуренцію між виробниками, оскільки надлишок попиту може призвести до надмірних цін, які вже не відображають реальних виробничих витрат»[44: 104].

7 в оригінальному тексті "feed-in-tariffs"

8 перефінансування

9 мається на увазі, що вартість виготовлення таких батарей значно знизилась з розвитком цієї галузі;

10 мається на увазі, пристосовувати до реальних потреб галузі;

Такий підхід є важливим для регулювання «зелених» тарифів в Україні. Важливо балансувати потреби ринку та враховувати необхідність створення конкурентного середовища в якому, енергія з відновлюваних джерел матиме змогу конкурувати за рахунок власного потенціалу, а не суто пільгового режиму. Наприклад, як зазначається Українською Вітроенергетичною Асоціацією: «У місцях з хорошими вітровими ресурсами, наземна вітроенергетика стала високо-конкурентною...Вартість електроенергії... в найбільш вітрових місцях в Північній Америці, становила у 2010 році 0.04-0.05/кВт·год. Такий показник вартості...є дешевшим за електроенергію, отриману за рахунок спалювання природного газу навіть в «золотий вік газу»[58].

За умови наявності ресурсів для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики (земельні площі та на сьогоднішній день нижча вартість обладнання) застосування «зеленого» тарифу, як способу саме стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел видається доцільним для малих та середніх виробників. Застосування спеціальних тарифів також видається доцільним для домогосподарств, які самостійно виготовляють енергію за рахунок фотоелектричних установок.

В даному випадку, видається недоцільним стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел великими об'єктами електроенергетики, установки яких вже більше 5-7 років діють та приносять відповідний прибуток, а відтак окупили собівартість їх встановлення. З огляду на це, втрачається початкова мета стимулювання, а саме надання підтримки потенційним виробникам енергії з відновлюваних джерел у будівництві об'єктів електроенергетики, що було спричинено високою вартістю відповідного обладнання на час запровадження «зелених» тарифів. Проте, варто зазначити, що «зелений» тариф все ще потребують малі або як зазначається в Угоді про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу «Кліматичний пакет для стабільності економіки: (CASE) в Україні ENI/2020/042-818 –

дрібномасштабні виробники енергії з відновлюваних джерел. Створення диверсифікованого ринку забезпечить економічні стимули для виробників та надасть споживачам можливість купувати дешевшу, але «підтримну» енергію.

Наразі, значну проблему у ефективності реалізації «зелених» тарифів в Україні та збільшення частки відновлюваної енергетики в енергетичному секторі країни становить також і відсутність блоків зберігання такої енергії. З інформації наданої у інтерв'ю виконуючого обов'язки Міністра з питань енергетики Юрія Вітренка зазначається наступне: «реалізацію зеленої енергетики в Україні розпочали без створення відповідних систем накопичення енергії... "Нам потрібні storage systems великого обсягу, оскільки зараз у нас просто ніде цю енергію зберігати", - підкреслив в.о. міністра»[59]. Отже, енергія з відновлюваних джерел, яка виготовляється в Україні має безперервно постачатись у домогосподарства. За інших умов, вся надлишкова енергія, яка була виготовлена не використовується. Можливість збереження такої енергії є важливою складовою в загальній конкурентній спроможності галузі та рентабельності енергії з відновлюваних джерел.

В.А.Чудовська пише, що: «вагомим чинником для підвищення інвестиційної привабливості відновлюваної енергетики є розвинене інфраструктурне забезпечення на локальному рівні (наявність ЛЕП, логістична упорядкованість тощо), що даватиме змогу відповідним чином накопичувати й зберігати електроенергію, а також транспортувати її у віддалені регіони, які потребують додаткових електричних потужностей»[60: 44]. Як зазначається Міжнародним енергетичним агентством (IRENA): «Системи акумуляторних батарей виступають одним із ключових рішень для ефективної інтеграції великої частки сонячних та вітрових енергосистем з відновлюваних джерел у всьому світі»[61]. Впровадження подібних систем зберігання потребує також розробки механізму правового регулювання їх використання. На думку Ю.І.Сергача існує значна кількість прогалин в правовому регулюванні відновлюваної енергетики, що прямо впливає на інвестиційну привабливість галузі. Зокрема,

він пише, що: «Для збільшення інвестиційної привабливості сектору відновлюваної енергетики необхідно мінімізувати бар'єри на ринку, а саме: недосконалість законодавчої бази; монополізація ринку енергетики; складнощі у реєстрації об'єкту відновлюваної енергетики; складнощі у отриманні доступу до мереж; складнощі у погодженні документації, бюрократія в галузі тощо»[62: 23]. Також, І.С.Сагайдак, О.О.Балагура та В.В. Макаренко у статті «Зелена енергетика в контексті загроз економічній та національній безпеці» зазначають, що: «вкрай необхідна структура резервів маневреної потужності, дефіцит яких ще до початку будівництва зелених електростанцій становив близько 10%»[63: 116]. Такими забезпечувальними потужностями виступають малі гідро- та теплоелектростанції.

Підсумовуючи вищенаведене, законодавець передбачив у Законі України «про Альтернативні джерела енергії» правові засади державної політики у стимулюванні виробництва енергії з відновлюваних джерел та гарантії дотримання прав суб'єктів господарювання. Виробникам енергії з відновлюваних джерел було забезпечено економічні гарантії збуту виготовленої енергії, купівлі за фіксованою ціною та забезпечено строкові гарантії цієї політики на 20 років. Приймаючи відповідні норми, законодавець взяв на державу відповідні зобов'язання перед виробниками електричної енергії з відновлюваних джерел, невиконання яких становить порушення даного зобов'язання.

Проте, ситуація, що склалась на енергетичному ринку України, яка пов'язана з невивплатою ДП «Гарантований покупець» сум, належних суб'єктам господарювання за «зеленим» тарифом та значні борги з викупу «зеленої» енергетики спричинили кризу на ринку «зеленої» енергетики. Правовідносини з однієї сторони між суб'єктами господарювання, інвесторами та державою Україна з іншою стали підставою для екстреного реагування шляхом внесення змін до законодавства (прим. - понижуючі коефіцієнти) та ведення перемовин з інвесторами.

Можливості щодо повноцінного використання ресурсів відновлюваної енергетики, як галузі полягає також і в її забезпеченості усіма необхідними технічними умовами використання. Це становить не лише складову технічну, а й економічну в якості інвестицій та правову в контексті питань правового регулювання.

1.4. Питання конституційності окремих положень щодо порядку встановлення «зелених» тарифів

З огляду на всеохоплюваність галузі відновлюваної енергетики та, як було зазначено в попередніх розділах, а також залучення інтересів багатьох сфер правовідносин, суб'єктний склад правовідносин щодо «зелених» тарифів є досить розлогим. В даному випадку важливим є розмежування функцій та повноважень цих суб'єктів у встановленні та регулюванні «зеленого» тарифу в Україні.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», органом який визначає основні напрями державної політики у сфері альтернативних джерел енергії та здійснює законодавче регулювання цих відносин є Верховна Рада України[32]. Верховною Радою було прийнято нормативно-правові акти, які встановлюють правове регулювання відновлюваних джерел енергії, засобами якого виступають «зелені» тарифи. Кабінет Міністрів України та інші уповноважені державні органи здійснюють реалізацію державної політики відповідно до актів, прийнятих Верховною Радою та міжнародно-правових договорів підписаних та ратифікованих нею. Кабінет Міністрів України також доручає спеціально уповноваженому органу центральної виконавчої влади державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії[32].

Також ключовим суб'єктом виступає Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг – Регулятор, яка відповідно до частини першої статті 9¹ Закону України «Про

альтернативні джерела енергії» встановлює «зелений» тариф[32]. Зокрема, відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» НКРЕКП є «постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України»[64].

Ключовим у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» є звернення до формулювання «основні напрями державної політики». Правове регулювання відновлюваних енергії в розумінні Закону України «Про альтернативні джерела енергії» виступає не просто закріпленням прав та обов'язків їх суб'єктів, а напрям державної політики. Дане питання є особливо важливими на тлі заяв про неконституційність встановлення «зелених» тарифів. Зокрема, народними депутатами України було подано заяву до Конституційного суду України про визнання неконституційними положень Закону України «Про альтернативні джерела енергії». Ці положення стосувались саме встановлення розміру «зеленого» тарифу, а також статей, які стосувались порядку його обчислення (залежно від об'єктів, від видів джерел енергії, від потужності об'єкта, тощо). А саме, конституційним поданням 47 народних депутатів України оспорується повноваження Верховної Ради України законодавчо закріплювати розмір «зеленого» тарифу та формувати державну політику у економічній, фінансовій та інвестиційній галузях, повноваження щодо яких має орган виконавчої влади – Кабінет Міністрів України. Також, суб'єкти конституційного подання наголошують на тому, що Регуляторів було надано суто номінальні, організаційно-технічні функції здійснювати нарахування цього тарифу. Також зазначається, що Верховною Радою було «безальтернативно» встановлено надвисокий розмір «зеленого» тарифу, що призводить до надмірних видатків з бюджету. Відтак, на думку народних депутатів, потрібно визнати неконституційними положення Закону України «Про альтернативну енергетику»[65].

Варто зазначити, що питання щодо проблем з виплатами коштів виробникам «зеленої» енергетики дійсно полягає у неправильному підході до встановлення правового регулювання, закріплення та механізмів обрахунку «зелених» тарифів. Проте це є питанням невдалого підходу до розроблення норми закону про стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел без урахування усіх чинників, які існують в цій галузі і які могли б виникнути, та без економічної та логічної обґрунтованості цілей та меж такого стимулювання. Однак не можна погодитись з позицією суб'єктів конституційного подання щодо відсутності повноважень у Верховної Ради розробляти та встановлювати ці межі.

Зокрема, статтею 85 Конституції України передбачено, що до повноважень Верховної Ради України належить: **«визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору... затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля»**[66]. Статтею 92 Конституції України передбачено, що **«виключно законами України визначаються: засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку... правові засади і гарантії підприємництва»**[66].

Згідно з Висновком громадської спілки «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ», авторами якої виступили Ю.Кириченко та О.Марусяк, оскаржувані положення відповідають нормам Конституції України. Зокрема, автори зазначають, що:

«“Зелений” тариф не є просто одним із тарифів на електроенергію, це одна зі сфер енергетичної політики держави, а також ціла система правових відносин, яка виникає внаслідок реалізації цієї політики. Навіть назва статті 9-1, конституційність якої оспорується, “Стимулювання виробництва електричної

енергії з альтернативних джерел енергії” вказує на те, що “зелений” тариф є цілеспрямованою політикою держави на підтримку альтернативних джерел енергії. Політика “зеленого” тарифу не є витвором Верховної Ради України, вона є наслідком імплементації Україною взятих на себе міжнародних зобов’язань»[67: 7].

Також автори відзначають особливості розмежування повноважень Верховної Ради та Регулятора, зазначаючи, що: «Верховна Рада України безпосередньо не встановлювала “зелений” тариф у грошовому вимірі...окремі компоненти самих законодавчих параметрів визначення “зеленого” тарифу встановлюються виключно Регулятором. Наприклад...коефіцієнт “зеленого” тарифу безпосередньо встановлений у Законі № 555-IV, сам же рівень роздрібного тарифу **для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року** визначається виключно Регулятором»[67: 7-8].

Оспорюючи повноваження Верховної Ради України, народні депутати наполягають на визнанні «зелених» тарифів неконституційними, що в такому випадку нанесе непоправної шкоди економіці країни, інвестиційному ринку та позиції країни на її курсі до набуття членства в Європейському Союзі. Також в результаті прийняття такого рішення, Україна ризикує потрапити у складну ситуації з міжнародними арбітражами та значними сумами компенсацій, які будуть присуджені інвесторам за порушення Україною їх прав. «Зелений» тариф безумовно потребує вдосконалення, а також необхідним є початок роботи «зелених» аукціонів задля більш ефективного регулювання ринку електроенергетики. Проте, встановивши «зелені» тарифи держава взяла на себе відповідні зобов’язання і не може від них відступити. Необхідною є розробка більш системного правового регулювання «зелених» тарифів, «запуск» зелених аукціонів, а також ведення подальших перемовин з інвесторами задля досягнення компромісного рішення.

Станом на 9 травня 2021 року проти України вже було подано позов до міжнародного арбітражу. За даними Finbalance: «Міністерство юстиції

отримало повідомлення про арбітраж від імені компанії "Modus Energy International B.V." проти держави Україна у зв'язку з порушенням (на думку позивача) договору до Енергетичної хартії (1994)»[68]. Як зазначено у виданні:

«На думку позивача, ДП "ГарПок" примусило його дочірні компанії підписати додаткову угоду до Договору купівлі-продажу шляхом здійснення погроз позивачу (у випадку відмови підписання додаткової угоди розглядати це як ініціювання процедури розірвання Договору купівлі-продажу). Позивач просить арбітражний трибунал стягнути з України фінансові збитки (за попередньою оцінкою, сума позовних вимог становить не менше 11,5 млн євро)»[68].

Згідно з інформацією Glavcom.ua: «За інформацією партнера київського офісу міжнародної юридичної фірми Dentons Максима Сисоєва, після першого арбітражного позову компанії Modus Energy можуть подати аналогічні позови ще до 10 інвесторів в зелену енергетику України»[69]. Це перший позов проти України до міжнародного арбітражу щодо невиконання Україною своїх зобов'язань з виплати «зеленого» тарифу. Проте, враховуючи, що між Україною та інвесторами убуло досягнути згоди щодо відповідних виплат та укладено Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю, твердження позивача щодо погроз та тиску з боку України потребують реальних доказів та фактичного підтвердження.

В той же час, наявні судові рішення на користь виробників енергії з відновлюваних джерел по стягненню з Державного підприємства «Гарантований покупець» боргів за «зеленим» тарифом. Наприклад, суми присуджені до стягнення на користь виробників з урахуванням штрафних санкцій, інфляційних втрат, а також судового збору становлять 91 млн.грн.(справа №910/9531/20 за позовом ТОВ «РЕД ІнВЕСТ»[70]), 58 млн.грн (справа №910/8396/20 за позовом ТОВ «Михайлівська СЕС»[71]), 36 млн.грн (справа №910/9404/20 за позовом ТОВ «Р-ЕНЕРДЖІ»[72]). Таким чином, в національних судах є значна кількість справ з позовами до держави в особі ДП «Гарантований покупець». Хоча рішення ще не набрали законної

сили, однак розгляд даних спорів в суді свідчить про наявність невиконання ДП «Гарантований покупець» своїх зобов'язань.

Гарантований покупець згідно з Законом України «Про ринок електричної енергії» - це «суб'єкт господарювання, що відповідно до цього Закону зобов'язаний купувати електричну енергію у виробників, яким встановлено "зелений" тариф, а також у виробників за аукціонною ціною та виконувати інші функції, визначені законодавством»[52].

Згідно зі Статутом (далі - Статут) Державного підприємства «Гарантований покупець»: «утворено на базі філії "Гарантований покупець" державного підприємства "Енергоринок" відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. N 324 "Про утворення державних підприємств "Гарантований покупець" та "Оператор ринку" (Офіційний вісник України, 2019 р., N 34, ст. 1206) та є державним комерційним підприємством»[73: 1].

Згідно з пунктом 5 Статуту: «підприємство утворено з метою забезпечення купівлі всієї електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (у разі використання гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), за встановленим "зеленим" тарифом відповідно до законодавства, а також отримання прибутку від провадження господарської діяльності»[73: 2].

Таким чином, ДП «Гарантований покупець» створено для купівлі виробленої енергії з відновлюваних джерел у виробників за «зеленим» тарифом.

Аналізуючи вищенаведене, можна в цілому погодитись із думкою Б.В.Дерев'яненка, який зазначає, що: «державна особа органу законодавчої влади (Верховної Ради України), органів виконавчої влади (КМУ, НКРЕКП) загалом хаотично й безсистемно регулює діяльність у сфері «зеленої» енергетики, допускаючи порушення прав окремих груп виробників енергії»[42: 66].

Заходи щодо вирішення ситуації були прийняті у 2019 році. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел» було передбачено такі понижуючі коефіцієнти:

0,85 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року до 31 грудня 2019 року (потужність 1 МВт та більше);

0,925 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року до 31 грудня 2019 року (потужність до 1 МВт);

0,975 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 січня 2020 року до 31 жовтня 2020 року (потужність до 1 МВт та більше);

0,7 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 листопада 2020 року до 31 березня 2021 року (потужність від 1 МВт до 75МВт);

0,975 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 січня 2020 (потужність до 1 МВт);

0,4 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 квітня 2021 (потужність від 1 МВт до 75 МВт);

0,4 – для установок сонячної енергетики введених в експлуатацію з 1 листопада 2020 (потужність від 75 МВт та більше).

Таким чином, на прикладі застосування понижуючих коефіцієнтів до «зелених» тарифів до установок сонячної енергетики, ми можемо побачити, що понижуючі коефіцієнти застосовуються лише до об'єктів, введених в експлуатацію з 2015 року. Проте невирішеним залишається питання застосування «зеленого» тарифу для об'єктів відновлюваної енергетики, які були введені в експлуатацію до 2015 року і відповідно до яких понижуючі коефіцієнти не застосовуються. Введення понижуючих коефіцієнтів лише для нових установок та тих що мають бути побудовані не вирішить проблему загалом. В даному випадку варто розглянути досвід європейських країн та передбачити поступове відсоткове зниження ставки «зеленого» тарифу для

установок, які були введені в експлуатацію як до 2015 року, так і після залежно від терміну їх функціонування.

В той же час, цим Законом держава взяла на себе зобов'язання, що «Держава гарантує, що... "зелений" тариф не буде змінений або відмінений, а понижуючі коефіцієнти не будуть змінені або застосовані у будь-який інший спосіб, що може призвести до втрат та/або збитків, та/або неодержання правомірно очікуваних доходів такими суб'єктами господарювання»[56]. Також в Законі зазначається, що: «Гарантії щодо стабільності норм законодавства не поширюються на зміни до законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку та охорони навколишнього природного середовища"»[56].

Як зазначалось у попередніх підрозділах, початковою метою «зеленого» тарифу виступає стимулювання суб'єкта господарювання, надання йому підтримки та гарантій при будівництві дороговартісних об'єктів відновлюваної енергетики. Проте подальша діяльність та прибуток такого суб'єкта господарювання, враховуючи обсяги виготовлюваної ними енергії може суттєво відрізнитись в потребі «стимулювання», як мети підтримки розвитку відновлюваної енергетики. В той же час висока вартість енергії, виготовленої з відновлюваних джерел є ключовим фактором небажання споживача купувати її у ДП «Гарантований покупець».

Необхідним є запровадження механізму поступового відсоткового зниження «зеленого» тарифу для великих об'єктів виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел. Наприкінці 2020 року було проведено перші «зелені» аукціони, які були направлені на більш ефективну реалізацію енергії виготовленої з відновлюваних джерел. Також були прийняті певні міри, задля зменшення рівнів «зелених» тарифів для об'єктів електроенергетики, залежно від дати введення в експлуатацію.

Підсумовуючи наведене в цьому розділі можемо дійти до таких висновків, що використання «традиційної» енергії заподіює шкоду довкіллю через викиди парникових газів в атмосферу, що спричиняє глобальні кліматичні зміни. Відновлювана енергія може вирішити проблеми, спричинені таким використанням. Всесвітній рівень правового регулювання відновлюваної енергії представлений діяльністю ООН та міжнародно-правовими документами виданими цією організацією. Комплекс норм становить поєднання норм «м'якого» та «твердого» права, які взаємодоповнюють одне одного.

Національно визначені внески держав не містять переліку імперативно встановлених способів, як цього зменшення досягти. Проте коли держави подають відповідні плани стосовно цих внесків, ці плани в більшій мірі містять саме програми із впровадження відновлюваних джерел енергії. Держави вільні у виборі способів, якими вони будуть досягати цілей та виконувати обов'язки за цією угодою, а відновлювана енергетика в даному випадку — є найоптимальнішим рішенням.

Застосування пільгових тарифів, як особливого засобу правового регулювання відновлюваної енергетики було характерним для національної практики в багатьох іноземних зокрема європейських держав за останні десятиліття. Пільгові тарифи виправдано довели свою ефективність у стимулюванні розвитку відновлюваної енергетики. Внаслідок їх застосування в багатьох країнах Європейського Союзу відбувся значний зріст частки відновлюваної енергетики в енергетичному секторі держав.

Пільгові тарифи виступають особливим видом тарифу на електроенергію оскільки вони встановлюють особливі умови для учасників правовідносин, зокрема, для суб'єктів господарської діяльності, які виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел. Як було зазначено, застосування пільгових тарифів у відновленні енергетиці в першу чергу зумовлено необхідністю розвитку цієї галузі як альтернативної до традиційної

енергетики та вирішення довкільних проблем проте під час аналізу даних правовідносин стає зрозумілим що вони перебувають на перетині декількох сфер інтересів зокрема об'єднуючи довкіллі економічні та соціальні складники.

В українському національній практиці пільгові тарифи були введені у формі зелених тарифів на електричну енергію вироблену з відновлюваних джерел. Із введення зелених тарифів держава взяла на себе гарантійні зобов'язання щодо дії цих тарифів, фіксованого розміру їх оплати, а також строків оплати. Таким чином зобов'язання які взяла на себе Україна перед іноземними та національними інвесторами полягають у необхідності виплати належних інвесторам сум за вироблену електричну енергію. Оскільки, держава в особі державного підприємства гарантований покупець зобов'язується викуповувати всю вироблену електричну енергію у виробників фіксована ставка зеленого тарифу, це спричиняє значне навантаження на фінансові ресурси.

Недоліком правового регулювання відновлюваної енергетики в Україні можна зазначити відсутність довго відсоткового зниження коефіцієнтів зеленого тарифу та їхнього подальшого врегулювання для електроенергетики залежно від дати введення в експлуатацію. Необхідним є запровадження механізму поступового відсоткового зниження «зеленого» тарифу для великих об'єктів виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел. Наявність заборгованості з боку України негативно впливає на інвестиційний імідж країни. Тому, такий захід можливий лише в результаті ведення відкритого діалогу з інвесторами та за умови виконання всіх попередніх взятих Україною зобов'язань щодо виплати сум за попередні роки.

РОЗДІЛ 2 «ЗЕЛЕНІ» АУКЦІОНИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

В даному розділі буде досліджено національну практику держав до застосування тендерів на закупівлю енергії з відновлюваних джерел. Важливе місце посідають у правому регулюванні відновлюваної енергетики посідають «зелені» аукціони, як особливий тип тендеру. Із значним ступенем імовірності можна стверджувати, що вони прийдуть на заміну «зеленим» тарифам у найближчому майбутньому.

2.1. «Зелені» аукціони та інші засоби правового регулювання відновлюваної енергетики

Поряд із «зеленими» тарифами існує значна кількість інших інструментів правового регулювання енергії з відновлюваних джерел. Значна кількість держав впровадила у своє національне законодавство різноманітні інструменти стимулювання виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел, серед яких можна виокремити тендери на закупівлю енергії з ВДЕ («зелені» аукціони), «компенсаторні» тарифи, «зелені» сертифікати, державне субсидіювання, а також стимулювання шляхом звільнення від оподаткування.

Мамедова Л.М. у статті «Джерела фінансування зелених інвестицій в Україні та світі» наводить такий перелік інструментів правового регулювання відновлюваної енергетики задля стимулювання розвитку галузі: «1) пільгове кредитування, яке широко використовується при фінансуванні...енергоефективних та екологічно чистих технологій (в США); • розвитку ВДЕ (в Німеччині); 2) «зелені облігації»; 3) кредитні гарантії, що використовуються при фінансуванні зелених проектів; 4) державне фінансування за допомогою грантів, субсидій та екологічних програм»[74: 48].

Найбільше застосування у зарубіжній практиці отримали «зелені» аукціони (прим. – англійською мовою використовується терміни «tenders-тендери», а не auctions).

В деяких країнах застосовується змішаний підхід. Різноманітні засоби правового регулювання відновлюваної енергетики застосовуються до різних виробників (залежно від потужностей виробництва), а також до різних типів електричної енергії з відновлюваних джерел. Наприклад Тім Штернкопф пише, що в Албанії, розвиток ВДЕ стимулюється шляхом «звільнення від митних зборів та акцизного податку». Крім того, застосовується преміальний тариф для великих станцій тривалістю 15 років [75]. У Бельгії стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел «відбувається переважно за допомогою системи квот, заснованої на торгівлі сертифікатами»[76]. Штефан Четковіч пише, що в Хорватії існує декілька схем підтримки розвитку галузі відновлюваної енергетики серед яких він зазначає такі: надання позик за фінансування Хорватського банку реконструкції та розвитку (HBOR) у співпраці з комерційними банками; фінансові стимули (безвідсоткові позики, субсидії, фінансова допомога, пожертви); преміум тарифи за результатами тендеру переможці можуть отримати додатковий тариф на додачу до ціни продажу, яку було отримано на ринку електроенергії¹¹; «зелені» тарифи для установками які не перевищують потужності 500 кВт, якщо вони виграли публічний тендер, проведений Хорватським Оператором Енергетичного Ринку[77].

Георгіос Маруліс пише, що стимулювання розвитку відновлюваної енергетики на Кіпрі відбувається також за змішаною схемою. Зокрема, ця схема поєднує наступні складові: 1) субсидіювання для виробників енергії з біомаси та біогазу; 2) схема мережевого обліку-1 для енергії з біомаси та біогазу; 3) схема мережевого обліку-2 для підтримки виробництва електроенергії з ВДЕ для власного споживання[78].

¹¹ аналог «компенсаторного» тарифу

Як зазначають Джеймс Стоутенбороу та Метью Беверлін у своїй статті «Заохочення безвідходної енергетики: Поширення державної політики мережевого обліку»: «Існує ряд політик, які держави прийняли, намагаючись заохотити використання відновлюваних джерел енергії. Ці політики, як правило, можна розділити на чотири категорії: мережевий облік, податкові пільги, гранти та позики. З них мережевий облік є найбільш інноваційним»[79: 1231]. Схема мережевого обліку (англ. - net metering) –полягає у тому, що комунальні компанії платять споживачам, які створюють власну електроенергію, стільки ж грошей, скільки вони беруть плату за мегават. Автори зазначають, що: «коли користувач створює більше енергії, ніж йому потрібно, надлишок надходить на електричну мережу. Коли це трапляється, комунальне підприємство сплачує ставку «уникнених витрат», тобто просто витрат, яких комунальне підприємство уникає через придбання енергії»[79: 1231-1232]. Автори вважають, що: «успішність мережевого обліку виникає завдяки спробам зняти відчуття, що комунальне підприємство користується перевагами споживача»[79: 1232].

Схему мережевого обліку було також застосовано в Іспанії. Родольфо Дуфо-Лопез та Хосе Л.Бернал-Августин у своїй статті «Порівняльна оцінка політики мережевого обліку та чистого рахунку: Практика Іспанії» пишуть про мережевий облік таке: «Мережевий облік – це схема, яка заохочує встановлення підключених до мережі фотоелектричних генераторів власниками яких є споживачі...За цією схемою, електрика, яка подається в мережу оцінюється так само як і та, що споживається з мережі (яка подається за роздрібною ціною)»[80: 684]. Вони також розповідають про подібну систему – систему «чистого рахунку» суть якої полягає в тому, що електроенергія, що подається в мережу, оцінюється за нижчою ціною (оптовою або ціною «уникнення витрат») ніж та, яка споживається із мережі[80: 684].

Карл Вікберг пише, що у Фінляндії просування електроенергії з відновлюваних джерел здійснюється за схемою премій для тендеру на

електроенергію з вітру, сонячної енергії, біогазу, деревного палива з біомаси та енергії хвиль, а також через преміальний тариф на електроенергію з вітру, біомаси та біогазу.[81].

Цікавою є практика в Ісландії. Як зазначає Йорн Банасяк в Ісландії виробництву електроенергії з відновлюваних джерел енергії сприяють «субсидії, що надаються на проектування та будівництво оригінальних інструментів та обладнання для досліджень та експлуатації енергетичних ресурсів, а також для спеціальних проектів у галузі економічного використання енергії»[82].

Георгіос Маруліс наводить також приклад Ірландії, де до 2016 року діяв «зелений» тариф, проте з 2016 року було переглянуто схеми підтримки та напрацьовано новий підхід. Зокрема, «передбачалось створення нового Інтегрованого ринку електричної енергії, який поєднував би тендери (прим. – «зелені» аукціони) та субсидіювання з державного бюджету»[83]. Оскар Вегеро пише, що у Норвегії стимулювання виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел відбувається за рахунок спеціальних сертифікатів[84]. Зокрема, він пише, що «Норвегія сприяє відновлюваній енергетиці через систему квот, що включає схему торгівлі сертифікатами...Закон про сертифікати електричної енергії зобов'язує постачальників електроенергії та певних споживачів електроенергії доводити, що певна квота електроенергії, що поставляється ними, була вироблена з відновлюваних джерел»[84].

Також, вартим уваги є досвід Сполучених Штатів Америки, як одного з найбільших споживачів енергії у світі. Важливо врахувати те, що за часів президентства Дональда Трампа, Сполучені Штати Америки вийшли з Паризької кліматичної угоди до Конвенції Ріо-де-Жанейро 1992 року. Вихід цей був недовгим, адже одразу після інавгурації Джо Байден, чинний президент Сполучених Штатів знову підписав Паризьку кліматичну угоду, взявши на Штати відповідні зобов'язання по виконанню планів національно-визначеної участі та скороченню викидів парникових газів.

Проте, незважаючи на короткостроковий вихід США з угоди, Штати завжди лишались одним з найбільших споживачів електричної енергії. У Сполучених Штатах державні програми відрізнялись залежно від штатів і були направлені на різні види відновлюваних джерел. Кожна програма також враховувала потреби населення та ресурсний потенціал штату з метою найбільш ефективного використання наявних можливостей. Варто також зазначити, що:

«початок нормативно-правового регулювання в галузі альтернативної енергетики в США було покладено з прийняттям у 1995 р. Федеральної програми «Стратегія стійкої енергетики США»... У серпні 2005 р. в США було прийнято закон «Про енергетичну політику», згідно з яким було визначено пріоритетний розвиток ПДЕ та підвищення енергетичної ефективності, для чого введено відповідні податкові та інші пільги»[85: 38].

Також, як було зазначено Науково-технічним центром електроенергетики (НТЦЕ): «Американські фермери, які надали частину землі під розміщення ВЕУ, щорічно отримують 3000–5000 дол. США орендних платежів за одну установку, побудовану на їх ділянці. Деякі ферми від здавання землі в оренду під вітрові електростанції отримують більш високі доходи, ніж від основної діяльності»[85: 38] Як було зазначено НТЦЕ, в США застосовувались такі засоби стимулювання розвитку галузі відновлювальної енергетики, як: податкові кредити, інвестиційні кредити (на 30 та 10 відсотків), пільгові кредити (при вступі в кредитну спілку), зниження податків для виробників біопалива, тощо[85: 38]. Магалі А.Дельмас та Марія Монте-Санчо у статті «Державні програми США з відновлювальної енергетики: контекст та ефективність» посилаючись на працю Менц¹² пишуть, що: «досить вдалою була програма «Обов'язковий варіант зеленої енергії» (англ. - Mandatory Green Power Option), яка передбачала від постачальників електроенергії надати

¹² Посилання на працю Менца в тексті зроблене за текстом статті Магалі А.Дельмас та Марія Монте-Санчо у статті «Державні програми США з відновлювальної енергетики: контекст та ефективність». Першоджерела у відкритому доступі не знайдено.

можливість споживачам купувати зелену електроенергію безпосередньо у своєї електричної компанії або у альтернативного постачальника»[86: 6].

В певній мірі, схожий механізм закладений в Угодах на купівлю енергії (Power Purchase Agreement). Як зазначає Ерін Декер, Угода на купівлю енергії -- це «взаємні фінансові відносини між виробником електроенергії, який розробляє та володіє проектом і виступає у відносинах продавцем та спеціальним покупцем електроенергії»[87]. Спеціальним продавцем в даному випадку виступають великі корпорації (досить часто транснаціональні), які мають свої стратегії розвитку і однією із цілей визначили перехід на енергії з відновлюваних джерел. Проте такі Угоди не фінансуються державою, а полягають в купівлі, зазвичай великими корпораціями, енергії з відновлювальних джерел безпосередньо у виробника.

Цікавою в даному контексті є роль транснаціональних компаній та їх участі в розвитку відновлюваної енергетики. Як зазначено у висновку Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії (IRENA) : «все більше і більше компаній у всьому світі добровільно, а також активно виявляють бажання закуповувати або інвестувати в самостійне виробництво відновлюваної енергії»[88].

Існує концепція щодо діяльності транснаціональних компаній у контексті відновлюваної енергетики та їх переходу на більш «підтримні» способи виробництва, а також альтернативна концепція щодо індивідуального обрання кожною людиною більш «підтримних» шляхів задоволення своїх потреб в контексті енергетики. Перша концепція має назву «Корпоративний енергетичний перехід» і полягає в тому, що: «...ті, хто сприяють корпоративному енергетичному переходу, зосереджуються на суворо гегемонічній технологічно-економічній перспективі. Для цієї сфери основною метою є викид меншої кількості парникових газів та створення певної геополітичної підтримки в умовах зростаючого занепокоєння громадськості щодо зміни клімату...»[89: 2].

Зазначається, що транснаціональні корпорації та їх внутрішня політика щодо удосконалення власного виробництва та діяльності на більш «підтримне» може мати вплив на політику держав та на загальний стан речей на міжнародній арені[89: 2-3]. Транснаціональні корпорації можуть шляхом проведення як власних, внутрішніх удосконалень, так і шляхом ведення переговорів з представниками державної влади чи міжнародних організацій ініціювати та просувати запровадження певних інструментів правового регулювання відновлюваної енергетики та стимулювання її виробництва.

Проте в такого підходу існують певні недоліки[89]. У заключному висновку зазначаються такі особливості Корпоративного енергетичного переходу: «Цей корпоративний енергетичний перехід налаштований як гегемоністичний, авторитарний та патріархальний. Однак через тиск соціальних рухів в деяких випадках він включає деякі більш демократичні характеристики, такі як доступ до сонця домогосподарств, скасування податків на самостійне виробництво сонячної енергії в таких країнах, як Іспанія, або плани щодо доступу до відновлюваної енергії для вразливих домогосподарств у Нью-Йорку»[89: 2].

Як зазначається Міжнародним агентством з відновлюваної енергетики «Хоча більше половини аналізованих компаній постачають відновлювану електроенергію, лише 17% мають цільове завдання. Існує значний потенціал для посилення корпоративних зобов'язань щодо відновлюваної електроенергії»[88: 6]. Основою «Корпоративного енергетичного переходу» має виступати певна ціль, закріплена у внутрішніх документах і спрямована на досягнення зменшення викидів парникових газів та використання традиційної енергетики. Відповідність цілей транснаціональної компанії у своїй політиці щодо виробництва має бути приведена до стандартів та цілей підтримного розвитку[88: 7].

Друга концепція має назву «Людський енергетичний перехід» яка протиставляється «Корпоративному енергетичному переходу». Її суть полягає в тому, що: «...ґрунтується на передумові побудови права на енергію та

ставити під сумнів ідею енергії, як товару»[89: 3]. Вона базується на таких основах: «деприватизація, зміцнення різноманітних форм публічної сфери, участі та демократії...необхідність зменшення використання енергії і, водночас, необхідності відвернути джерела енергії від копалин...боротьба за ліквідацію енергетичної бідності, децентралізацію та демократизацію процесів прийняття рішень навколо енергетики»[89: 3].

Людський фактор в парадигмі відновлюваної енергетики має виступати ключовим у діяльності міжнародних організацій, держав та транснаціональних компаній. Безумовно, одним із складників підтримного розвитку виступає економічний складник відповідно, розвиток відновлюваної енергетики розглядається, як напрям, привабливий для інвестицій та отримання прибутку. Проте, двома іншими складниками підтримного розвитку є довгільний та соціальний. Таким чином, при підготовці національного регулювання, держава має враховувати та врівноважувати інтереси не лише виробників відновлюваної енергії, а також і споживачів такої енергії. Зокрема, серед Цілей підтримного розвитку ООН на 2030 рік є забезпечити універсальний доступ до доступних, надійних та сучасних енергетичних послуг.

В даному контексті потребує тлумачення поняття «універсального доступу». Постає питання, чи достатньо самого лише факту наявності та розвитку відновлюваних джерел енергії в країні для того, щоб визнати, що населенню було забезпечено «універсальний доступ» до енергетичних послуг? Чи з іншої сторони, «універсальний доступ» потребує врахування інтересів населення та, разом з потребою у розвитку відновлюваних джерел енергії, напрацювання найбільш оптимального та прийняттого сценарію правового регулювання. Тому, необхідно також визначити, що лежить у концепції «доступних» енергетичних послуг.

Певне трактування вищезазначених понять можна відшукати в різних доповідях комісій ООН щодо впровадження відновлюваної енергії. Наприклад, у доповіді Економічній та Соціальній комісії ООН для Азії та

Тихоокеанського регіону зазначається, що доступ до енергії є комплексним питанням. В доповіді приділяють більше уваги економічній складовій такого доступу зазначаючи, що держава повинна мати та розробити за потреби:

«потужні фінансові установи та екосистему, яка може розробляти та реалізовувати проекти доступу до енергії; національну фінансову архітектуру, що складається з національних банків розвитку, комерційних банків та ринків капіталу, а також структур для зниження інвестиційних ризиків; а також політичні та нормативні рамки, які є прогресивними та стимулюють участь та інвестиції приватного сектора»[90: 15].

Також в доповіді зазначається, що: «з точки зору розвитку, універсальний доступ до енергії повинен не тільки задовольняти основні енергетичні потреби, але й надавати можливості, які залучатимуть розвиток громади, покращувати соціальний добробут та приносити економічні вигоди»[90: 20]. Міжнародним енергетичним агентством зазначено, що єдиного визначення «доступу до енергії» не існує. Натомість, відповідно до інформації наданої агентством, його можна розкрити через наступні складові:

- «Доступ домогосподарств до мінімального рівня електроенергії»[91].
- «Доступ домогосподарств до більш безпечного та стійкого (тобто, наскільки це можливо, мінімального шкідливого впливу на здоров'я та навколишнє середовище), до палива та печей для готування та опалення»[91].
- «Доступ до сучасної енергетики, що забезпечує продуктивну економічну діяльність, наприклад механічна потужність для сільського господарства, текстильної та інших галузей промисловості»[91].
- «Доступ до сучасної енергетики для державних послуг, напр. електроенергія для медичних закладів, шкіл та вуличного освітлення»[91].

Керуючись цими складовими, Міжнародне енергетичне агентство пропонує таке визначення «доступної енергії»: «домогосподарство, що має надійний доступ як до чистих кухонних приміщень, так і до електроенергії, чого достатньо, щоб спочатку сформувати основний пакет енергетичних послуг, а потім зростаючий рівень електроенергії з часом, щоб досягти середнього рівня в регіоні»[91]. Основний акцент у підтримній енергетиці робиться на загальному понятті «доступності» електричної енергії з відновлюваних джерел, а не на вартості такої енергії.

Механізми та сценарії впровадження відновлюваної енергетики на національному рівні представлені на вибір держави. Отже, не існує єдиного підходу чи фінансового механізму до ефективної реалізації підтримних цілей. Держава, повинна застосовувати різні засоби правового регулювання, які відповідатимуть потребам ринку відновлюваної енергетики та враховуватимуть інтереси як виробників, так і населення та загальної мети «стимулювання» виробництва енергії з відновлюваних джерел.

Тендери на закупівлю енергії з відновлюваних джерел є ефективним засобом правового регулювання та забезпечення розвитку відновлюваних джерел поряд із врахуванням потреб усіх суб'єктів правовідносин: споживачів, виробників та держави.

2.2. Механізми впровадження «зелених» аукціонів в Україні

В національній практиці України тендери на закупівлю енергії з відновлюваних джерел були запроваджені лише два роки тому, а перші тендери почали відбуватись тільки у 2021 році. У підрозділі будуть проаналізовані основні структурні елементи «зелених» аукціонів та перспективи їх впливу на розвиток відновлюваної енергетики в Україні.

Задля оптимізації ринку електричної енергії, внаслідок впровадження реформ у напрямі «стимулювання» виробництва енергії з відновлюваних джерел було запроваджено новий інструмент правового регулювання – «зелені» аукціони. Даний інструмент не новий у галузі відновлюваної

енергетики та ефективно застосовується в багатьох європейських державах. У зарубіжному досвіді цей інструмент правового регулювання має назву тендера, а механізми його дії відрізняють залежно від підходу самої держави до правового регулювання купівлі «зеленої» енергії у її виробників.

Два основних нормативно-правових акти, якими врегульовані «зелені» аукціони є Закон України «Про альтернативні джерела енергії» та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами та Порядку відбору організаторів електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами» №499 від 5 червня 2019 року.

І.С.Сагайдак, Т.М.Чорна та Н.Л.Авраменко у статті «Зелений тариф» як механізм стимулювання відновлюваної енергетики в Україні» пишуть, що «зелені» аукціони це: «нові ринкові інструменти, які дають можливість впроваджувати проекти екологічно чистої енергії на ринкових аукціонних засадах, що дозволяє забезпечити конкуренцію і прозорий процес встановлення легітимних ринкових тарифів на електроенергію з ВДЕ зі зниженням ціни кіловат-години та дотримання інтересів як інвестора, так і споживача»[43: 4].

Т.В.Сердюк та К.К.Лемішко у статті «Стимулювання розвитку сонячної енергетики в світі: сучасні тенденції» наводять приклад ефективного застосування тендерного механізму і зазначають про його вплив на зменшення вартості енергії з відновлюваних джерел, а саме вони пишуть таке:

«Щоб уникнути цих ризиків, країни Євросоюзу ще з 2011 року почали виділяти зелений тариф на зворотні аукціони (так званий Голландський аукціон). Хто готовий ввести в дію генерацію ВДЕ з найменшим тарифом, той і отримує дотацію... держава оголошує тендер на сонячну електростанцію певної потужності і гарантує перемогу підписання довгострокової угоди про закупівлю згенерованої електроенергії. Претенденти виходять на конкурс зі своїми пропозиціями і змагаються за найнижчу ціну. Саме завдяки такому механізму ціни на «сонячні» кіловат-години в світі впали до рівня нижче 5 центів, а у регіонах зі сприятливим кліматом – нижче 3 центів»[92: 2].

І.С.Сагайдак, О.О.Балагура та В.В. Макаренко зазначають, що: «Перевага аукціонів перед "зеленими" тарифами полягає в тому, що цінова конкуренція між різними ВДЕ проєктами дозволяє знизити ціну на "чисту" енергію і забезпечити більш прогнозований її розвиток та можливість ефективної інтеграції нових потужностей ВДЕ і операційної безпеки ОЕС України»[63: 116]. Таким чином, впровадження аукціонів є подальшим кроком у вирішенні наявних кризових питань у відновлюваній енергетиці та більш ефективному правовому регулюванні стимулювання розвитку джерел відновлюваної енергетики. Як пише Д.М.Леонов посилаючись на працю М.Гріцишиної пише, що: «...Меморандум та Законопроект спрямовані лише на вирішення поточних проблем із заборгованістю виробникам ВДЕ. Водночас подальші умови стимулювання розвитку ВДЕ в Україні пов'язують із аукціонами»[93, 116].

І.І.Дороніна у своїй статті «Інструменти державної підтримки використання енергії з відновлюваних джерел» проводить аналіз різних інструментів стимулювання розвитку відновлюваної енергетики і на основі складеної таблиці видно, що основною характеристикою «зелених» аукціонів є: «конкурентна форма відбору проєктів із постачання електроенергії за визначених умов...зорієнтована лише на підтримку великих проєктів¹³»[94: 49], а також авторка зазначає, що «вплив на розвиток відновлюваної енергетики полягає у «зниженні витрат на енергію для кінцевих споживачів»[94: 49].

Д.В.Молдованов наводить такі переваги та недоліки «зелених» аукціонів: «...створенням конкурентного середовища для виробників електроенергії з ВДЕ; здешевленням електроенергії, видобутої з альтернативних джерел енергії; полегшенням фінансового тягара для бюджету країни щодо «зелених» тарифів; через розгляд кожного з учасників, які

13 Щодо інформації наведеної у таблиці Дороніна І.І. зазначає таке: «Складено автором за: (ДП Гарантований покупець, 2020; Ermolenko, 2016; Dia-Core Project, 2016)»[94: 49]

бажають генерувати електроенергію з альтернативних джерел енергії, можлива корумпованість цього стимулюючого засобу...»[95: 202].

О.В.Ільчук пише, що: «Як стверджують експерти, основною проблемою «зелених» тарифів для сонця та світла є невідповідність європейським тарифам. Новий закон дає право збудувати електростанцію тому інвестору, який запропонував найнижчий тариф»[96: 63]. Як зазначає Бабина О.М. у статті «Механізми забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності у розвитку альтернативних джерел енергії»: «Конкурентні процедури допомагають встановити рівень витрат, які готовий понести інвестор, забезпечивши йому привабливі економічні умови повернення інвестицій, суспільству – прозорі та об'єктивні умови для визначення одержувачів державної підтримки, споживачам – прийнятні ціни»[97: 140].

Згідно з термінами наведеними у Законі України «Про альтернативні джерела енергії»: «аукціон з розподілу квоти підтримки (аукціон) - спосіб визначення суб'єктів господарювання, які набувають право на підтримку у виробництві електричної енергії з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)»[32].

«Зелені» аукціони проводять на базі електронної торгової системи, яка згідно з Законом України Про альтернативні джерела енергії», є «інформаційно-телекомунікаційною системою...яка забезпечує можливість створення, розміщення, оприлюднення та обміну інформацією і документами в електронному вигляді, необхідними для проведення аукціону в електронній формі»[32].

Надання підтримки виробникам енергії з відновлюваних джерел за порядком проведення аукціонів врегульовано у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» у статті 9³, яка закріплює «стимулювання виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії, які за результатами аукціону набули право на підтримку»[32]. Відповідно до частини другої статті 9³, щоб отримати так зване «право на підтримку» суб'єкт

господарювання зобов'язаний взяти участь в аукціоні (прим. – аукціон по розподілу квот підтримки). Якщо суб'єкт господарювання має намір виготовляти енергію з відновлюваних джерел та підпадає під одну з зазначених далі категорій, для набуття права на підтримку аукціон є єдиним шляхом.

Категорії суб'єктів, які беруть участь в аукціонах поділяються на дві основні групи: для тих суб'єктів господарювання, чийі установки виробляють електричну енергію з енергії вітру та мають потужність більше 5 МВт та ті суб'єкти господарювання, на чийх установках виробляється електрична енергія з енергії сонця, а потужність таких установок більше 1 МВт. Для всіх інших суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з установок з меншою потужністю участь в аукціонах відбувається на добровільних засадах[32].

Законодавець передбачив імперативно встановлену умову набуття права на підтримку для суб'єктів господарювання за порядком аукціону. В даному контексті цікавим є новий погляд законодавця на стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел та введення нового поняття «право на підтримку». В українському законодавстві подібної категорії прав не виокремлюється та відсутнє тлумачення цього поняття. В окремих нормах Податкового кодексу закріплюється можливість користування податковими знижками, що тлумачиться органами Державної фіскальної служби України, як «право скористатись державною підтримкою»[98].

В Україні є чинним Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» прийнятий у 2014 році. Згідно з частиною першою статті 2 цього Закону: «державна допомога є недопустимою для конкуренції, якщо інше не встановлено цим Законом»[99]. Відповідно до визначення наданому в Законі, «державна допомога суб'єктам господарювання (далі - державна допомога) - підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва

окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності»[99]. Проте, відповідно до абзацу 2 пункту 2 частини 2 статті 3 цього Закону, його дія не поширюється на підтримку «наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, у частині компенсації обґрунтованих витрат на надання таких послуг. Перелік послуг, що становлять загальний економічний інтерес, встановлюється Кабінетом Міністрів України»[99].

Відповідно до Переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 №420, послугами, які становлять загальний економічний інтерес є, зокрема, «послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії... купівля електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), за встановленим їм “зеленим” тарифом з урахуванням надбавки до нього»[100].

Враховуючи вищенаведене, сфера дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не поширюється на правовідносини у галузі купівлі енергії з відновлюваних джерел, а відтак і визначення «державної допомоги» не може бути застосоване до цих правовідносин. Я.Петруненко у статті «Поняття державної підтримки суб'єктів господарювання, як засобу забезпечення ефективного використання бюджетних коштів» зазначає таке: «повністю ототожнювати досліджувані поняття не доцільно, оскільки вони відрізняються за окремими елементами свого змісту, однак, говорячи про державну допомогу та підтримку, слід визнати їх певну змістову подібність»[101: 113].

Право на підтримку в контексті альтернативної енергетики можна розтлумачити наступним чином – право суб'єкта господарювання на отримання цілеспрямованої державної підтримки, шляхом застосування до такого суб'єкта господарювання пільгового тарифу. «Зелений» тариф є

пільговим тарифом в порівнянні з тарифами для традиційної енергетики, проте при визначенні терміну варто враховувати можливість запровадження в Україні іншого виду пільгового тарифу для енергії з відновлюваних джерел – компенсаторного. Таким чином, державна підтримка відновлюваної енергетики є державною політикою спрямованою на розвиток галузі, яка становить загальний економічний інтерес шляхом стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел.

Варто також зазначити, що хоч «зелені» аукціони за своєю природою фактично є закупівлею товарів та послуг, проте, відповідно до п.8 ч.6 Закону України «Про публічні закупівлі»: «цей Закон не застосовується у випадку, якщо замовники здійснюють закупівлі таких предметів...електрична енергія, що купується та продається на ринку електричної енергії гарантованим покупцем»[102]. Правовідносини щодо закупівлі електричної енергії Гарантованим покупцем врегульовані спеціальними актами законодавства.

Для участі в аукціонах з розподілу квот підтримки законодавством встановлені обмеження. Так, відповідно до частини 3 статті 9³ Закону України «Про альтернативні джерела енергії»: «суб'єкти господарювання, які мають намір виробляти та/або виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії...не можуть брати участі в аукціонах з розподілу квоти підтримки щодо тих об'єктів електроенергетики або черг їх будівництва (пускових комплексів), стосовно яких раніше встановлено "зелений" тариф та/або набуто право на підтримку за результатами аукціону»[32].

З наведеного можна зробити висновок, що законодавець передбачає норму, якою обмежується участь суб'єктів господарювання стосовно їх певних об'єктів відновлюваної енергетики, якими вже було набуто право на підтримку. Ця міра повинна запобігти перефінансуванню об'єктів електроенергетики та забезпечити ефективне та раціональне використання бюджетних коштів.

Щодо поняття аукціонної ціни, то варто зазначити, що з нововведеннями до законодавства у 2019 році було запропоновано наступне визначення

аукціонної ціни. Аукціонною ціною, згідно з Законом України Про альтернативні джерела енергії» є «ціна 1 кіловат-години електричної енергії, запропонована суб'єктом господарювання, який визначений переможцем аукціону з розподілу квоти підтримки»[32].

Відповідно до статті 9² у Закону України «Про альтернативні джерела енергії» до аукціонної ціни також може застосовуватись надбавка, передбачена для застосування до «зелених» тарифів. Зокрема, відповідно до ч.ч. 1, 2 статті 9² до аукціонної ціни встановлюється надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва для об'єктів електроенергетики, введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року[32]. Така надбавка «нараховується у грошовому виразі гарантованим покупцем щомісяця під час розрахунку розміру вартості послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії»[32].

О.Ю.Стоян у статті «Управління розвитком відновлювальної енергетики в умовах трансформаційних процесів в електроенергетиці України у співпраці з Енергетичним Співтовариством» зазначає щодо основних переваг «зелених» аукціонів таке: «Саме під час проведення аукціону відбувається конкурентний відбір інвестора та визначення остаточної ціни за вироблену електроенергію, яка закріплюється соціальною угодою на 10-15 років. Такий підхід до цінової політики для України є дуже слушним, адже він виключає адміністративний та політичний вплив, який безумовно присутній зараз при визначенні «зеленого» тарифу»[103: 5].

Законом України «Про альтернативні джерела енергії» передбачено, що Кабінет Міністрів України щорічно встановлює кількість квот підтримки за поданням Міністерства енергетики України. Також Кабінет Міністрів України затверджує графік проведення аукціонів[32]. Окрім цього, урядом встановлюються індикативні показники квот підтримки на наступні чотири роки. Два основних суб'єкти відповідальних за подання пропозицій уряду щодо розміру річних квот підтримки:

- 1) Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива – Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження (пункт частини 3 Положення про Державне агентство енергоефективності та енергозбереження України)[32, 104];
- 2) Оператор системи передач – «Національна енергетична компанія «Укренерго»– приватне акціонерне товариство зі 100% акцій у власності держави, що належить до сфери управління Міністерства фінансів України. Укренерго – оператор системи передачі України з функціями оперативно-технологічного управління Об'єднаною енергосистемою України (ОЕС)»[32, 105].

Принцип розподілу квот підтримки полягає у визначенні часток, які отримає об'єкт електроенергетики в залежності від виду джерела. Так, розмір річної квоти підтримки «для об'єктів електроенергетики або черг (пускових комплексів) об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання не може становити менше 10 відсотків»[32]; «для об'єктів електроенергетики або черг (пускових комплексів) об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з енергії вітру, розмір такої частки не може становити менше 10 відсотків» [32], тощо.

Суб'єктом, який відповідальний за проведення «зелених» аукціонів виступає ДП «Гарантований покупець» який проводить аукціони з розподілу квот підтримки в електронній торговій системі.

Цікавим є досвід запровадження та проведення аукціонів в електронних торгових системах. На прикладі біржових торгів М.О.Солодкий у статті «Розвиток світової біржової торгівлі» зазначає, що: «Освоєння таких новітніх технологій дозволяє електронним біржам здійснювати угоди, клірингоровзрахункові операції швидко і з найменшими витратами. Торгівля через систему електронних бірж підвищує ліквідність, а головне — прозорість

і відкритість укладених угод»[106: 34]. Н.В.Кулак у статті «Формування та принципи функціонування електронних систем торгівлі» наводить такі переваги електронних торгівельних систем для держави та продавців: «Формування більш точної і конкурентної ринкової інформації; - Постійне оновлення інформації про попит та пропозицію, ринкових показників, тенденції та аналіз... - Прозорість угод, виведення частини бізнесу з «тіньового сектора»; - Зростання податкових надходжень, за рахунок розширення оподаткованої бази; - Створення нових робочих місць; - Здешевлення моніторингу національних ринків»[107: 2].

Згідно з Законом України «Про альтернативні джерела енергії» : «аукціон проводиться відповідно до договору, що укладається між замовником аукціону та операторами електронних майданчиків»[32].

Для проведення аукціону Державне підприємство «Гарантований покупець» укладає договір з оператором електронного майданчику -- юридичною особою, що має право використовувати електронний майданчик та діє відповідно до договору, укладеного з адміністратором електронної торгової системи[32]. В свою чергу, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 року №433, адміністратором електронної торгової системи було визначено: «державне підприємство “ПРОЗОРРО.ПРОДАЖІ”, що належить до сфери управління Міністерства економічного розвитку і торгівлі»[108] і визначено його відповідальним за забезпечення функціонування електронної торгової системи.

Відповідно до Закону, «аукціони запроваджуються з 1 липня 2019 року та проводяться по 31 грудня 2029 року. Аукціони з розподілу річних квот підтримки проводяться згідно з графіком проведення аукціонів на відповідний рік»[32].

Закон не лише визначає перелік документів, які необхідно надати для участі в аукціоні, а також і необхідні відомості, що містять:

- 1) Дані про потужність об'єкта, на якому суб'єкт господарювання виготовляє енергію з відновлюваних джерел та щодо має намір брати участь в аукціоні[32];
- 2) Ціну, за яку суб'єкт господарювання пропонує продавати вироблену енергію та щодо якої має намір набутти підтримку[32].

Ціна має бути зазначена в євроцентах за 1 кіловат годину і не може бути більшою за 9 євроцентів за 1 кВт/год (для тих аукціонів, які будуть проведені до 1 грудня 2024 року) та 8 євроцентів за 1 кВт/год (для тих аукціонів, які будуть проведені з 1 січня 2025 року)[32]. Такий ціновий ліміт встановлений для об'єктів електроенергетики на яких виробляють енергію з енергії сонця та вітру. Для всіх інших об'єктів цінова межа становить 12 євроцентів за кВт/год. Варто зазначити, що законодавець обґрунтовано та справедливо встановив ліміт для цінових пропозицій, які можуть подавати суб'єкти господарювання, що мають намір отримати державну підтримку. Така міра попередить зловживання зі сторони суб'єктів господарювання, яке могло виразитись у свідомому завищенні цін колом суб'єктів, що було б невиправдано і надавало значної дискреції дій таким суб'єктам.

Якщо порівнювати розмір «зеленого» тарифу та максимальної цінової пропозиції на «зеленому» аукціоні, то із впровадженням «зелених» аукціонів ціна знизилась. Так, за обрахунками наведеними у попередньому розділі, ставка «зеленого» тарифу для об'єкту сонячної енергетики дорівнювала 10,4 євроцентам (для потужності в 10МВт). В той час, як для «зеленого» аукціону цінова пропозиція не може бути більшою за 9, а згодом 8 євроцентів.

На основі наведеної норми можна зробити припущення, що із запровадженням «зелених» аукціонів також відбуватиметься поступове зменшення ціни на енергію з відновлюваних джерел, а виробники на конкурентних засадах будуть пропонувати свої ціни.

Як у випадку із «зеленими» тарифами, так і щодо «зелених» аукціонів, якщо на об'єкті електроенергетики суб'єкт виробляє енергію із різних джерел,

то він подає окремі цінові пропозиції щодо кожного з таких об'єктів. Такі об'єкти мають бути відповідно відокремленими.

Цінова пропозиція, яку подають учасники аукціонів є закритою протягом усього часу проведення аукціону. Закрита інформація передбачає, що її не розголошують ні іншим учасникам аукціону, ні будь-кому іншому. Лише уповноважені органи наділені правом мати доступ до закритої інформації. Як результат, цінова пропозиція кожного суб'єкта господарювання залишається невідомою всім іншим учасникам аукціону. Отже, законодавець запровадив в Україні тип закритого аукціону.

Варто розглянути декілька моделей проведення «зелених» аукціонів. Статичним аукціоном називають аукціони із закритими ціновими пропозиціями: на аукціоні із закритими заявками кожен учасник подає окремі нерозголошені пропозиції, не знаючи пропозицій конкурентів і не маючи змоги на них відреагувати. Динамічним аукціоном називають аукціон де заявки подаються публічно, і існує можливість коригувати їх у бік зменшення, поки не буде визначена найменша ціна[109]. Проте, незалежно від виду аукціону, у більшості випадків, державні органи встановлюють граничні ціни, щоб виключити ризик надмірних заявок, що призведе до великих витрат на схему підтримки відновлюваних джерел енергії[109].

Міжнародним агентством з відновлюваної енергетики наводиться перелік тендерних схем та їх складових: «1) закриті процеси торгів (прим. – англійською термін має назву sealed bid procedure), в яких знаходиться вся інформація про пропозиції надані організатору аукціону заздалегідь; 2) ітераційні процеси, в яких інформація надається поступово під час аукціону; 3) гібридні процеси, в яких за ітераційною фазою слідує фаза із закритою заявкою»[110: 12].

Закритий аукціон – це процес в якому учасник надсилає свою аукціонну цінову пропозицію прямо організатору аукціону. Зазвичай пропозиції зберігаються закритими до дня аукціону, щоб не дати гравцям отримати перевагу за допомогою привілейованої інформації[110: 12].

Оскільки цінові пропозиції закриті для інших учасників, це не дасть змоги для попередніх домовленостей щодо встановлення мінімального розміру цінової пропозиції. Наприклад, державою встановлено розмір цінової пропозиції не більше 9 євроцентів за кВт/год. Потенційні учасники аукціону за попередньою домовленістю подають цінову пропозиції усі в розмірі не менше 7-8 євроцентів за кВт/год. Внаслідок вищезазначеного, спотворюється конкурентне середовище і з'являється поле для маніпуляцій виробниками відновлюваної енергетики, що також має місце. Зловживання державною підтримкою виробниками відновлюваної енергетики має в результаті перефінансування об'єктів відновлюваної енергетики, утворення монополістичних структур на ринку відновлюваної енергетики. Також подібний стан речей перешкоджає розвитку малих та середніх проектів та їх належного фінансування і доступу до ринку. В результаті, подібне зловживання призводить до спотворення початкової мети стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел, за якого мають враховуватись усі три складники підтримного розвитку.

Інший вид аукціону – відкритого типу, дозволяє учасникам торгів лише поступово розкривати інформацію про свої пропозиції під час проведення аукціонів. «Найпоширеніший спосіб реалізації цього типу схем - це так званий аукціон за спаданням годинника (або голландський аукціон), при якому на кожному раунді організатор аукціону пропонує нову, трохи нижчу ціну, ніж у попередньому раунді, а учасники пропозицій, з точки зору кількості, яку вони готові надати, і цієї ціни»[110: 12].

Третій тип – змішаний аукціон, який складається з двох фаз: голландський аукціон та закритий аукціон. В першій фазі учасники подають свої пропозиції і зменшують їх доки триває аукціон. Перед початком другої фази, учасник повинен визначитись зі своєю фінальною ціновою пропозицією і подати її на закриту фазу аукціону[110: 13].

З недоліків різних видів «зелених» аукціонів виокремлюють такі найважливіші аспекти, на які потрібно звернути увагу:

Перш за все варто виокремити те, що: «для учасників тендеру існують певні витрати та ризики, пов'язані з участю у тендері, що також має тенденцію перешкоджати участі малих та середніх інвесторів у ВДЕ та може призвести до дорожчих пропозицій»[109].

Також, «при незначній кількості учасників, відсутня конкуренція, що може призвести до вищих цінових пропозицій»[109] Проте, ця проблема більш актуальна для відкритих аукціонів, де іншим суб'єктам господарювання відомі цінові пропозиції учасників аукціону, які вже подали свою цінову пропозицію.

Щодо певних видів аукціонів зазначається, що: «для окремих масштабних проектів ВДЕ, може існувати навіть ризик того, що не буде подано жодної (підходящої) пропозиції»[109]. Проте у випадку встановлення граничної ціни держава забезпечує від того, що будуть подані надмірно високі цінові пропозиції. Іншою проблемою, що може не бути подано жодної пропозиції щодо певного виду відновлюваної енергії, оскільки не буде виробника такої енергії, який би міг взяти участь в аукціоні.

Також значною проблемою виступає те, що: «існує потенційний ризик “домовної” поведінки учасників торгів для підвищення цін, особливо у випадку відкритих торгів»[109]. Потенційні учасники торгів можуть наперед узгодити свої цінові пропозиції і таким чином контролювати проведення аукціону штучно встановлюючи конкурентність, яка фактично не відповідатиме реальним показникам, спотворюватиме ситуацію на ринку і фальсифікуватиме ціни. Попередити це можна шляхом встановлення закритих аукціонів, проте всерівно існують ризики попередніх домовленостей між потенційними учасниками аукціону. Однак, можливість участі в аукціоні інших суб'єктів господарювання та закритість їх цінових пропозицій попереджатиме недобросовісну поведінку зі сторони учасників та не даватиме можливості штучно завищувати ціни.

Іншим важливим моментом є те, що: «тендерні схеми ВДЕ можуть призвести до зупинки розвитку ринку ВДЕ з небажаними наслідками для учасників ринку, якщо тендери не організовуються на регулярній

основі»[109]. Дана обставина полягає в необхідності ефективного функціонування механізму «зелених» аукціонів та постійної зацікавленості держави в їх належному проведенні, вдосконаленні торгівельних систем, прозорості та зрозумілості кроків, необхідних для участі в аукціоні.

Основна думка полягає в тому, що: «успіх тендерної схеми ВДЕ сильно залежить від виду тендерної схеми, а також від кількості та характеру учасників, які беруть в ній участь»[109]. Таким чином, ринок відновлюваної енергетики має бути максимально готовим до участі в аукціонах, що полягає зокрема у відповідальній участі всіх зацікавлених суб'єктів господарювання та уповноважених органів у галузі відновлюваної енергетики.

Щодо переваг проведення «зелених» аукціонів автори зазначають цілу низку позитивних аспектів, які здатні вплинути на розвиток відновлюваної енергетики та покращити інвестиційну привабливість України. Як зазначає В.А.Чудовська у статті «Інвестиційна привабливість відновлюваної енергетики в Україні»:

«Очікується, що зростання терміну дії державної підтримки, яка надаватиметься учасникам-переможцям цінкових аукціонів до 20 років (до 2050 р. максимально) сприятиме зростанню інвестиційних надходжень у крупні проекти електрогенерації на базі АДЕ. Водночас, конкурентна боротьба між інвесторами щодо квотування державної гарантії має оптимізувати витрати на підтримку відновлюваної енергетики, а також ліквідувати постійне коригування розмірів «зеленого» тарифу для різних видів генерації на базі АДЕ через техніко-технологічне здешевлення у цій сфері»[60: 46].

Варто зазначити, що в контексті стрімкого збільшення кількості об'єктів відновлюваної енергетики «зелений» тариф в порівнянні із «зеленими» аукціонами має вищу ефективність. Як пише А.В.Тресков: «Данія...ввело систему гарантованих цін на подачу електроенергії з вітряних генераторів в загальну мережу. Це зацікавило інвесторів і призвело до буму будівництва вітряних турбін. Пізніше, коли кількість вітряних генераторів стало достатнім, Данія відмовилася від гарантованих тарифів, і з 2003 р в країні практично припинилося будівництво нових вітряних генераторів»[111: 311].

Отже, проведення «зелених» аукціонів в електронній торговій системі не лише зменшить навантаження із закупівлі енергії з відновлюваних джерел, а і виступатиме поштовхом до розвитку та впровадження в Україні торгівлі та проведення аукціонів у подібних електронних торгових системах. Перевагами таких систем, як було зазначено вище, є прозорість проведення торгів, формування конкурентного середовища, підвищення рівня проведення угод в Україні та підвищення інвестиційної привабливості за рахунок впровадження відкритих систем торгівлі, що дає змогу контролювати результати та умови розподілу квот підтримки виробникам енергії з відновлюваних джерел. Це покликано забезпечити функціонування механізму «зелених» аукціонів від корупційних ризиків та попередити їх.

2.3. Порядок проведення «зелених» аукціонів та його особливості

При запровадженні «зелених» аукціонів було розроблено порядок їх функціонування, відтак в даному розділі будуть проаналізовані основні особливості та принципи порядку проведення тендерів на закупівлю енергії з відновлюваних джерел.

Законом України «Про альтернативні джерела енергії» закріплено повноваження Кабінету Міністрів України з розробки та затвердження порядку проведення аукціонів. Так, згідно з абз.10 статті 9³ Закону України «Про альтернативні джерела енергії»: «аукціони проводяться в електронній торговій системі відповідно до порядку проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки, що затверджується Кабінетом Міністрів України»[32].

Постановою від 27 грудня 2019 року «Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок проведення аукціонів з розподілу квот підтримки» (далі – Порядок). Цим Порядком, визначено «процедуру підготовки та проведення аукціону... внесення та повернення безвідкличної банківської гарантії, вимоги до банків, що надають

безвідкличні банківські гарантії, порядок функціонування електронної торгової системи та визначення переможця за результатами проведення аукціону...»[112].

Відповідно до п.3 Порядку визначено принципи проведення «зелених» аукціонів, а саме: принцип добросовісної конкуренції, принцип відкритості, прозорості, принцип недискримінаційності, принцип закритості інформації, принцип об'єктивності та неупередженості та принцип автоматичної оцінки цінових пропозицій[112].

Серед наведених принципів можна виокремити загальні принципи права, та спеціальні, які притаманні саме даному виду правовідносин. Так, під загальними принципами права варто розуміти: принцип відкритості, прозорості, принцип недискримінаційності, принцип об'єктивності та неупередженості.

Принцип добросовісної конкуренції є одним із основоположних принципів у економічному праві. Л.Г.Кузьменко у праці «Добросовісна конкуренція – ефективний напрямок інноваційного розвитку України» пише, що: «закон конкуренції визначає, що всі учасники ринку прагнуть отримати найбільш вигідні умови для виробництва і збуту товарів і послуг, що призводить до того, що їхні інтереси зіштовхуються. Конкуренція є головним фактором сприйнятливості підприємства до інновацій»[113: 67]. Принцип добросовісної конкуренції покликаний створити середовище сприятливих конкурентних умов та чесної практики серед учасників правовідносин. В свою чергу, від дій учасників цих відносин залежить і ефективність реалізації механізму аукціону та досягнення його початкової мети, закладеної в Законі України «Про альтернативні джерела енергії».

Із спеціальних принципів права притаманних саме для даного виду правовідносин можна віднести принцип закритості інформації та принцип автоматичної оцінки цінових пропозицій. Як було описано у попередніх розділах, в закритих аукціонах не розголошуються цінові пропозиції учасників. Відтак, принцип закритості інформації притаманний саме типу

аукціону із закритими ставками. Він полягає в нерозголошенні аукціонної цінової пропозиції учасників аукціону, що має переваги порівняно з іншими типами аукціонів. Окрім вищезазначеного, цей принцип перетинається із принципом добросовісної конкуренції, оскільки попереджає можливі попередні домовленості щодо цінових пропозицій учасників аукціонів.

Принцип автоматичної оцінки цінових пропозицій полягає в тому, що аукціон з розподілу квот підтримки проводиться в електронній торговій системі і результати аукціону автоматично визначаються залежно від найнижчої цінової пропозиції. Таким чином, це має забезпечити проведення аукціонів та визначення результатів від фальсифікації чи корупційних ризиків.

Важливою нормою цього порядку є формування річних квот підтримки. Суб'єктом цього процесу виступають Держенергоефективності, Укренерго (оператор системи передачі), Міністерство енергетики (уповноважений орган) та Кабінет Міністрів України. Річна квота підтримки, згідно із Законом України «Про альтернативні джерела енергії» -- це «обсяг потужності об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії...що пропонується у відповідному році до розподілу на аукціоні, за результатами якого суб'єкти господарювання набувають право на підтримку»[32]. Розмір квот встановлює обсяги підтримки, фактично якій кількості суб'єктів господарювання (об'єктам відновлюваної енергетики) буде надано підтримку. Відповідний обсяг встановлюється на п'ять років, що дає змогу суб'єктам господарювання спрогнозувати кількість місць та прийняти рішення про можливе розширення свого виробництва. Остаточне рішення щодо затвердження розміру квот підтримки приймає Кабінет Міністрів України[32].

Порядок також закріплює норми щодо підготовки до аукціону та необхідні дії, які суб'єкти правовідносин повинні вчинити: опублікувати оголошення про проведення аукціону, зазначивши інформацію щодо розміру річної квоти та виду альтернативного джерела енергії, щодо якого суб'єкт господарювання може брати участь в аукціоні.

Для участі в аукціоні, суб'єкт господарювання повинен пройти авторизацію в електронній торговій системі, після якої такому суб'єкту надається особистий кабінет в системі. Після авторизації суб'єкт господарювання може подати заявку на участь.

Відповідно до Порядку «з моменту отримання підтвердження про реєстрацію для участі в аукціоні відповідно до Регламенту роботи електронної торгової системи суб'єкт господарювання, який має намір взяти участь в аукціоні, набуває статус учасника»[112]. Права учасника аукціону суб'єкт може реалізувати після подання відповідної заяви на участь. Сама по собі реєстрація в електронній системі без подання заяв на участь не дає підстав для застосування до суб'єкта господарювання норм, які регулюють його статус як учасника. Учасник може подати лише одну заявку щодо одного аукціону.

Порядком передбачено, що «цінова пропозиція учасника, що бере участь в аукціоні для набуття права на підтримку об'єктів електроенергетики або черг (пускових комплексів) об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з енергії вітру або сонячного випромінювання, не може бути вищою за рівень “зеленого” тарифу, встановленого згідно із статтею 9¹ Закону для об'єкта електроенергетики відповідної категорії на дату проведення аукціону»[112]. Хоч Закон України «Про альтернативні джерела енергії» закріплює граничний розмір цінових пропозиції, а саме 9 та 8 євроцентів за кВт/год, можливі випадки, коли «зеленим» тарифом встановлювався нижчий граничний розмір. Подібна норма покликана запобігти поданню цінових пропозицій, які будуть більшими за ставку «зеленого» тарифу.

Обов'язковою умовою участі в аукціоні Порядок передбачає надання банківської гарантії на користь гарантованого покупця. Згідно з «Положенням про порядок здійснення банками операцій за гарантіями у національній та іноземних валютах» від 15.12.2004 року, «гарантія - спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром сплатити кошти в разі настання гарантійного

випадку»[114]. Банківська гарантія є способом забезпечити виконання учасником правовідносин своїх зобов'язань за договором купівлі-продажу щодо постачання енергії покупцеві. У випадку, якщо учасник аукціону став переможцем за результатами цього аукціону, проте не виконав свої зобов'язання за укладеним договором купівлі-продажу, Гарантований покупець має право компенсувати свої збитки за рахунок суми коштів, зазначеної у банківській гарантії. Порядком встановлено вимоги і щодо розміру банківської гарантії для участі в аукціоні.

Аукціон проводиться лише за умови подання трьох і більше заявок. У разі подання двох, однієї або жодної заявки, аукціон набуває статусу такого, що не відбувся.

За результатами аукціону Гарантований покупець укладає договір із переможцем аукціону, який за правовою природою є договором купівлі-продажу. Порядком закріплено, що «у разі відмови умовного переможця від набуття статусу переможця, він не набуває право на підтримку. У такому разі банківська гарантія для участі в аукціоні повертається такому учаснику протягом трьох робочих днів з дня отримання відмови або з дня завершення строку підтвердження на набуття статусу переможця, визначеного абзацом другим цього пункту»[112]. В той же час, Порядком встановлено, що «у разі відмови переможця або гарантованого покупця від підписання протоколу про результати аукціону, укладення договору купівлі-продажу за банківською гарантією для участі в аукціоні, що надана відповідним переможцем, гарантованим покупцем представляється вимога оплати на користь гарантованого покупця»[112]. Таким чином, Порядком закріплено поняття *умовного переможця* та *переможця аукціону*, і відповідно відрізняється правове регулювання стосовно цих двох суб'єктів. Відповідно, умовним переможцем є «учасник, що йде наступним за останнім в рейтингу переможцем»[112].

За даними Міністерства енергетики України: «Як зазначала в.о. Міністра енергетики Ольга Буславець, вихід гарантованого покупця на ринок

двосторонніх договорів для продажу “зеленої” електроенергії - це один з нетарифних методів врегулювання кризової ситуації, що виникла на ринку відновлюваної енергетики, і підвищення рівня розрахунків за «зеленим» тарифом»[115]. Також, зазначається, що: «Двосторонні договори, які уклав ГарПок у жовтні 2020 року, дозволили мінімізувати небаланси та отримати компанії додатковий дохід»[115].

Отже, порядок проведення «зелених» аукціонів, як тендерів на закупівлю енергії з відновлюваних джерел закритого типу в Україні регулюється спеціальним нормативно-правовим актом, який має назву «Порядок проведення аукціонів з розподілу квот підтримки» і затверджений Постановою КМУ «Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» №1175. Особливості проведення «зелених» аукціонів як спеціального виду публічних закупівель зумовлені статусом відновлюваної енергетики в Україні та наявністю цілеспрямованої державної політики підтримки енергії з відновлюваних джерел.

Порядком передбачений принцип добросовісної конкуренції, реалізація якого забезпечується видом обраного аукціону із закритими ціновими пропозиціями. Порядок закріплює права суб’єктів господарювання, як учасників електронної торгівельної системи: право на авторизацію в системі, право на подання заявок на участь в аукціонах. В подальшому Порядком передбачається закріплення прав учасників аукціону безпосередньо: право подавати цінову пропозицію, право відмовитись від участі в аукціоні. Третій блок прав суб’єктів господарювання визначений Порядком для переможців аукціонів та які полягають у праві на укладення договору купівлі-продажу, тощо. Порядком передбачено права та обов’язки Гарантованого покупця, як такі, що співвідносяться із правами суб’єктів господарювання (обов’язок укласти договір, тощо), такі і право відмовити від укладення договору за умови наявності підстав, визначених Порядком. Гарантований покупець має право отримати відшкодування у разі відмови переможця від укладення договору.

Така норма попередить зловживання зі сторони учасників аукціонів, яке може мати результатом невиконання договорів.

Підсумовуючи наведене у даному розділі, можемо зробити висновок про складність та різноманітність підходів до проведення тендерів на закупівлю енергії з відновлюваних джерел.

«Зелені» аукціони в свою чергу -- це особливий вид тендерів на закупівлю електричної енергії з відновлюваних джерел. Законодавство визначає порядок проведення аукціонів, зокрема статус учасників електронного майданчику, статус учасників безпосередньо аукціону, статус умовного переможця та статус переможця аукціону. Окрім того держава визначає права та обов'язки учасників аукціонів залежно від того, на якій стадії та в якому статусі цей суб'єкт господарювання перебуває. Для забезпечення виконання своїх зобов'язань держава передбачила обов'язково банківську гарантію для участі у аукціоні.

В свою чергу, держава, в особі гарантованого покупця зобов'язується укласти договір з учасником з переможцем аукціону на визначених умовах. Учасники пропонують свої цінові пропозиції які не можуть бути вище встановленого законодавством рівня, що покликано забезпечити подання обґрунтованих цінових пропозицій.

В Україні був введений закритий тип аукціонів, що характеризується закритими ціновими аукціонними пропозиціями які подають учасники аукціонів. Аукціон закритого типу який був введений в законодавстві України має серед своїх переваг те, що він попереджає ризики зловживання з боку учасників аукціону у вигляді попередніх домовленостей щодо подання однакових або в певному розмірі різних пропозицій, які значно не відрізнятимуться в ціні, що спотворить результати проведення аукціону. Оскільки учасники не знають цінові пропозиції інших суб'єктів, існує менша імовірність недобросовісної конкуренції.

До переваг аукціонів можна навести також те, що вони визнаються одними із найефективніших засобів правового регулювання відновлюваної енергетики, який забезпечує конкурентну взаємодію суб'єктів господарювання в отриманні пільгових тарифів.

ВИСНОВКИ

Міжнародно-правове регулювання відновлюваної енергетики можна поділити на декілька рівнів: зокрема, всесвітній, регіональний та рівень багатосторонніх договорів, який не обмежується певним регіоном. Всесвітній рівень правового регулювання відновлюваної енергії представлений діяльністю ООН та міжнародно-правовими документами виданими цією організацією. Комплекс норм становить поєднання норм «м'якого» та «твердого» права, які взаємодоповнюють одне одного. Норми «м'якого» права, якими врегульовано відновлювану енергію проголошують цілі підтримного розвитку, встановлюють складники відновлюваної енергії, надають державам принципи та норми, якими варто керуватись при впровадженні відновлюваних джерел енергії.

Впровадження норм, які спрямовані на розвиток відновлювальної енергетики характеризується різноманітністю застосування інструментів та засобів які спрямовані на ефективне регулювання галузі. Міжнародно-правове регулювання відновлюваної енергетики становить підґрунтя та основу для застосування всіх подальших національних практик. Цілі підтримного розвитку ООН, як основа застосування стимулювання відновлюваної енергетики виступають основоположним документом на основі якого держави можуть впроваджувати свою національну практику відповідні норми. На рівні міжнародного права неможливо врегулювати весь спектр відносин, які можуть виникнути у впровадженні підтримки відновлюваної енергетики Це зумовлено необхідністю застосування диверсифікованого поєднання засобів та інструментів, які кожна держава обирає на власний розсуд враховуючи свої національні особливості правової системи, фінансові ресурси та плани щодо розвитку конкретних видів енергетики.

Основою впровадження в національну практику норм щодо стимулювання розвитку відновлюваної енергетики є плани національної визначеної участі, які держави подають та в яких можуть зазначати, які засобів

вони застосували задля досягнення цілей підтримного розвитку. Таким чином, існує взаємодія норм міжнародного права та їх впливу на норми національного права у формуванні національних політик щодо регулювання відновлювальної енергетики

Національно визначені внески держав не містять переліку імперативно встановлених способів, як досягти зменшення шкідливого впливу. Проте коли держави подають відповідні плани стосовно цих внесків, ці плани в більшій мірі містять саме програми із впровадження відновлюваних джерел енергії. Держави вільні у виборі способів, якими вони будуть досягати цілей та виконувати обов'язки за цією угодою, а відновлювана енергетика в даному випадку – є найоптимальнішим рішенням.

Відтак в національній практиці держав застосовуються різноманітні механізми правового регулювання, на меті впровадження яких, є розвиток відновлюваної енергетики та збільшення її частки в енергетичному секторі країни. За перших стадій регулювання в національній практиці іноземних держав активно впроваджувались механізми пільгових тарифів для енергії виробленої з відновлюваних джерел. Особливо актуальною ця практика є для України, оскільки протягом більше десяти років «зелений» тариф, як пільговий тариф, виступає основним механізмом впровадження норм щодо стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел.

Варто звернути увагу на те, що такий тариф виступає «пільговим» порівняно з тарифами у галузі традиційної енергетики, він також в певній мірі покладає тягар на державу закуповлювати альтернативну електричну енергію за вищими цінами. Оскільки «зелений» тариф за свою основну мету має «стимулювати» будівництво об'єктів електричної енергії з відновлюваних джерел та стимулювати їх подальший розвиток, дія такого тарифу очікувано має бути обмежена в часовому проміжку. В контексті запуску ринкової конкурентної спроможності таких об'єктів електроенергетики з відновлюваних джерел це є необхідною заходом для виведення відновлюваної енергетики на один рівень з традиційною. Власне, «зелений» тариф виступає

лише як перший, але ефективний етап у правовому регулюванні відновлюваної енергетики на національному рівні.

Характерним для застосування «зеленого» тарифу в національній практиці України є гарантованість пільгового тарифу на весь строк його дії, визначений законодавством, фіксований розмір «зеленого» тарифу, високі ставки та відповідно вигоди для інвесторів у «зеленій» енергетиці, що в свою чергу впливає на залучення іноземних інвестицій в Україну.

Недоліками закріпленого механізму «зеленого» тарифу можна назвати відсутність закріпленого права держави на поступове відсоткове зниження ставки «зеленого» тарифу для певних категорії об'єктів відновлюваної енергетики, а також врахування потреб галузі та конкретних виробників. Система понижуючих коефіцієнтів, яку було прийнято в Україні видається недостатньою для наближення ставок «зеленого» тарифу принаймні до подібних ставок у державах Європейського Союзу.

Також, в Україні не прийнято необхідних кроків для підтримки дрібномасштабних об'єктів та підняття їх конкурентної спроможності. Окремої уваги потребує диверсифікація ринку відновлюваної енергетики, що може бути впроваджено локальними стратегіями підтримки в залежності від ресурсів та потреб областей. Також неврегульованим залишається питання щодо створення в Україні систем накопичення енергії з відновлюваних джерел.

Тому, подальше правове регулювання потребує залучення інших засобів, в основі яких були б враховані наступні чинники: замість «стимулювання» -- «підтримка» виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел (враховуючи провідні галузі у відновлюваній енергетиці, та ті, що ще потребують «стимулювання»), балансування ринку електричної енергії та врахування потреб населення в забезпеченні підтримною та доступною електричною енергією.

Задля оптимізації ринку електричної енергії, внаслідок впровадження реформ у напрямі «стимулювання» виробництва енергії з відновлюваних

джерел, в Україні було запроваджено новий інструмент правового регулювання – «зелені» аукціони.

Даний інструмент не новий у галузі відновлюваної енергетики та ефективно застосовується в багатьох європейських державах. У зарубіжному досвіді цей інструмент правового регулювання має назву тендера, а механізми його дії відрізняються залежно від підходу самої держави до правового регулювання купівлі «зеленої» енергії у її виробників. В національній практиці багатьох розвинених держав, тендери на «зелену» енергію замінили застосування «зелених» тарифів.

В національній практиці України, законодавець ввів поняття аукціонів з розподілу квот підтримки. Законодавець передбачив імперативно встановлену умову набуття права на підтримку для суб'єктів господарювання за порядком аукціону для визначеного кола суб'єктів. В даному контексті цікавим є новий погляд законодавця на стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел та введення нового поняття «право на підтримку», яке полягає у набутті права учасника аукціону на підтримку в межах річних квот, затверджених Кабінетом Міністрів України.

В Україні було застосовано вид тендеру на закупівлю енергії з відновлюваних джерел закритого типу. Цінова пропозиція, яку подають учасники аукціонів є закритою протягом усього часу проведення аукціону. Закрита інформація передбачає, що її не розголошують ні іншим учасникам аукціону, ні будь-кому іншому. Лише уповноважені органи наділені правом мати доступ до закритої інформації. Як результат, цінова пропозиція кожного суб'єкта господарювання залишається невідомою всім іншим учасникам аукціону. Це покликане запобігти попереднім домовленостям між потенційними учасниками аукціонів спрямованих на штучне завищення цін та спотворення результатів аукціону, що можна віднести до недобросовісної конкуренції.

Подібний стан речей перешкоджає розвитку малих та середніх проектів та їх належного фінансування і доступу до ринку. В результаті, подібне

зловживання призводить до спотворення початкової мети стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел, за якого мають враховуватись усі три складники підтримного розвитку.

Встановлюючи ліміт цінових пропозицій законодавець обґрунтовано та справедливо вжив заходів для попередження зловживання зі сторони суб'єктів господарювання, яке могло виразитись у свідомому завищенні цін колом суб'єктів, що було б невиправдано і надавало значної дискреції дій таким суб'єктам. Враховуючи вищенаведене, можемо дійти висновку, що із запровадженням «зелених» аукціонів також відбуватиметься поступове зменшення ціни на енергію з відновлюваних джерел, а виробники на конкурентних засадах будуть пропонувати свої ціни.

З аналізу порядку проведення «зелених» аукціонів в Україні вбачається спрямованість державної політики на забезпечення як розвитку галузі відновлюваної енергетики, так і здатності самостійно функціонувати в умовах конкурентного ринку. З цією метою, в подальшому при обранні засобів правового регулювання, варто розглянути перехід на вид стимулювання відновлюваної енергетики у виді тендерної підтримки і залишити пільгові тарифи лише для дрібномасштабних проєктів.

Загалом, останні зміни в законодавстві України сприятимуть підняттю конкурентної спроможності виробників відновлюваної енергії та більш активної зацікавленості суб'єктів господарювання у оптимізації виробництва задля отримання права на підтримку від держави. Необхідною умовою залишається продовження ведення активних перемовин з інвесторами та виконання взятих попередньо зобов'язань Гарантованим покупцем за Меморандумом про взаєморозуміння, задля забезпечення стабілізації ринку та попередження можливих спорів проти України в арбітражних судах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bruce, Stuart, International Law and Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy for All? (March 1, 2013). *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 14, No. 1, June 2013, URL: <https://ssrn.com/abstract=2327090> (дата звернення 11.05.2021);
2. Benet, Catherine. "Renewable Energy: International Regulation And International Trade Law". 2016. Presentation. *Scandinavian Institute of Maritime Law, University of Oslo*. URL: <https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5911/v16/undervisningsmateriale/international-regulation-of-renewable-energy-for-students-final.pdf> (дата звернення 11.05.2021);
3. "Green Economy". 2020. *UNEP - UN Environment Programme*. URL: <https://www.unenvironment.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-economy> (дата звернення 11.05.2021);
4. Specifications for the application of the United Nations Framework Classification for Fossil Energy and Mineral Reserves and Resources 2009 to Renewable Energy Resources". 2016. *UN Economic and Social Council*. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/energy/se/pdfs/comm25/ECE_ENERGY_2016_4.pdf (дата звернення 11.05.2021);
5. "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development". 2015. Resolution №70/1. *General Assembly*. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (дата звернення 11.05.2021);
6. Sustainable Energy for All: an overview. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/SEFA.pdf> (дата звернення 11.05.2021);
7. Паризька угода до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 12.12.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення 11.05.2021);

8. Untapped potential for climate action: Renewable energy in Nationally Determined Contributions. 2017. IRENA. URL: <https://www.irena.org/publications/2017/Nov/Untapped-potential-for-climate-action-NDC> (дата звернення 11.05.2021);
9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Законодавство України. *Європейський Союз, ЄЕС*; Договір, Міжнародний документ, Протокол [...] від 07.02.1992, 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення 24.05.2020);
10. Білоцький С. Д. Правове регулювання використання відновлювальних джерел енергії в рамках Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 105, (ч. 1). С. 58–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_105%281%29__9 (дата звернення 11.05.2021);
11. The European Green Deal. 2019. *European Commission. COM (2019) 640 final*. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf (дата звернення 11.05.2021);
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 30 листоп. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 10.05.2021).
13. Samanta DeMartino, Devid Le Blanc Estimating the amount of a global feed-in tariff for renewable electricity. 2010. DESA Working Paper No. 95 ST/ESA/2010/DWP/95. Economic&Social Affairs. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/686994> (дата звернення 11.05.2021);
14. Appun Kerstine, Wehrmann Benjamin. Germany 2021: when fixed feed-in tariffs end, how will renewables fare?. 2019. *energypost.eu*.

- URL: <https://energypost.eu/germany-2021-when-fixed-feed-in-tariffs-end-how-will-renewables-fare/> (дата звернення 11.05.2021);
15. Переклад Закону (Stromeinspeisungsgesetz) December 1990 за Gipe, Paul. The Original Electricity Feed Law. *Windworks.org*. URL: [http://www.wind-works.org/cms/index.php?id=191&tx_ttnews\[tt_news\]=1195&cHash=19081d41c39f3e7cb6f70cdf7a9d2682](http://www.wind-works.org/cms/index.php?id=191&tx_ttnews[tt_news]=1195&cHash=19081d41c39f3e7cb6f70cdf7a9d2682) (дата звернення 11.05.2021);
16. Erneuerbare-Energien-Gesetz. *Informationsportal Erneuerbare Energien - Startseite*. URL: https://www.erneuerbare-energien.de/EE/Redaktion/DE/Dossier/eeg.html?cms_docId=72462 (дата звернення 10.05.2021);
17. Erneuerbare-Energien-Gesetz. *Informationsportal Erneuerbare Energien - Startseite*. URL: https://www.erneuerbare-energien.de/EE/Redaktion/DE/Dossier/eeg.html?cms_docId=71110 (дата звернення 11.05.2021);
18. Act revising the legislation on renewable energy sources in the electricity sector. *WIND-WORKS: Welcome*. URL: <http://www.wind-works.org/cms/uploads/media/EEG-New-English-final.pdf> (дата звернення 10.05.2021);
19. 20 years on: German renewables pioneers face end of guaranteed payment. Clean Energy Wire. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/20-years-german-renewables-pioneers-face-end-guaranteed-payment> (дата звернення 11.05.2021);
20. Vidalic, Helena. Feed-in tariff (Tarif d'achat). 2019. *Legal sources on renewable energy: France*. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/france/single/s/res-e/t/promotion/aid/feed-in-tariff-tarif-dachat/lastp/131/> (дата звернення 10.05.2021);
21. Maroulis, Georgios. United Kingdom: Summary. *Legal sources on renewable energy: United Kingdom*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/united-kingdom/tools-list/c/united-kingdom/s/res-e/t/promotion/sum/204/lpid/203/> (дата звернення 11.05.2021);

22. Contracts for difference. Department for Business, Energy & Industrial Strategy. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/contracts-for-difference/contract-for-difference> (дата звернення 11.05.2021);
23. Sternkopf, Tim. Feed-in tariff (ÖSG 2012). *Legal sources on renewable energy: Austria*. 2018. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/austria/single/s/res-e/t/promotion/aid/feed-in-tariff-green-electricity-act/lastp/94/> (дата звернення 11.05.2021);
24. Valach, Boris. Feed-in tariff (State-purchasing Price). *Legal sources on renewable energy: Czech Republic*. URL: <http://www.res-legal.eu/en/search-by-country/czech-republic/single/s/res-e/t/promotion/aid/feed-in-tariff-act-on-the-promotion-of-the-use-of-res/lastp/119/> (дата звернення 11.05.2021);
25. Production of electricity from renewable energy sources. *Guichet.lu - Guide administratif* - *Luxembourg*. URL: <https://guichet.public.lu/en/entreprises/urbanisme-environnement/energie/production-energie/production-electricite-energies-renouvelables.html> (дата звернення 11.05.2021);
26. Jong-Tae Lee, Dongchun Shin, Yong Chung. Air Pollution and Daily Mortality in Seoul and Ulsan, Korea. *Environmental Health Perspectives*. 1999. Vol. 107, no. 2. P. 149–154. URL: <https://ehp.niehs.nih.gov/doi/pdf/10.1289/ehp.99107149> (дата звернення 11.05.2021);
27. South Korea - Air Pollution Control. *International Trade Administration / Trade.gov*. URL: <https://www.trade.gov/knowledge-product/korea-air-pollution-control> (дата звернення 11.05.2021);
28. Забруднення повітря в Україні онлайн: мапа моніторингу якості повітря - SaveEcoBot. *Єдиний в Україні екологічний чат-бот - SaveEcoBot*. URL: <https://www.saveecobot.com/maps#6/49.325/31.750/aqi/comp+cams+fire> (дата звернення: 10.05.2021);
29. Стан атмосферного повітря і неінфекційна захворюваність. *Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України*.

- URL: http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_455.html (дата звернення: 10.05.2021);
30. Стахів І. Р. Вплив забруднення повітряного середовища на стан здоров'я населення за 2001-2010 рр. *Теоретичні та прикладні аспекти геоінформатики*. 2013. Вип. 10. С. 126–133. URL: http://www.geology.com.ua/wp-content/uploads/2015/05/15_Stakhiv.pdf (дата звернення 11.05.2021);
31. Прохорова, Л. А. and Непша, О. В. and Зав'ялова, Т. В. (2018) Якість поверхневих та підземних вод Запорізької області та її вплив на здоров'я населення. *Збірник статей, тез і доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія здоров'я – здоровий спосіб життя – здорова нація»*. рр. 202-209. URL: https://www.researchgate.net/publication/339285947_Akist_poverhnevih_ta_pidzemnih_vod_Zaporizkoi_oblasti_ta_ii_vpliv_na_zdorov'a_naselenna (дата звернення 11.05.2021);
32. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15> (дата звернення: 10.05.2021);
33. Дороніна І. І. Нормативно-правове забезпечення розвитку відновлюваної енергетики в Україні. *Public Administration And Local Government*. 2020. № 1. С. 31–43. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2020/2020_01\(44\)/07.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2020/2020_01(44)/07.pdf) (дата звернення 11.05.2021);
34. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003р.: станом на 12.10.2017р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text (дата звернення 11.05.2021);
35. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 11.05.2021);
36. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» №695 від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.05.2021);
37. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до на період 2030 року» від 28.02.2019 р. №2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 11.05.2021);
38. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18.08.2017р. №605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#n8> (дата звернення 11.05.2021);
39. Меморандум про співробітництво між Міністерством енергетики та захисту довкілля України та Міністерством енергетики Азербайджанської Республіки від 31.01.2020р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_001-20#Text (дата звернення 11.05.2021);
40. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 08.10.2020р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20#Text (дата звернення 11.05.2021)
41. Угода про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу «Кліматичний пакет для стабільності економіки: (CASE) в Україні ENI/2020/042-818» від 06.10.2020р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-20#Text (дата звернення 11.05.2021);

42. Дерев'яненко Б. В. Тенденції розвитку законодавства України про "зелені" тарифи на електричну енергію. 2020. *Правовий часопис Донбасу*. Випуск №2. С. 62–71. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9037/1/Derevyanko__2020.pdf (дата звернення 11.05.2021);
43. І.С.Сагайдак, Т.М.Чорна та Н.Л.Авраменко. 2018. «Зелений тариф» як механізм стимулювання відновлюваної енергетики в Україні». *Ефективна економіка*. Випуск №10. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.10.64> (дата звернення 11.05.2021);
44. D. J. David, M. Ragwitz, G. Resch and others. Final Report: Financing Renewable Energy in the European Energy Market. 2011. *Ecofys – by order of European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2011_financing_renewable.pdf (дата звернення 11.05.2021);
45. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 11.05.2021);
46. Янковська К. С. Державна підтримка розвитку біоенергетики в Україні. 2020. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*. Випуск №18. С. 548–551. URL: <http://feb.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zbirnyk-oblik-LNAU-18-20.03.2020.pdf> (дата звернення 11.05.2021);
47. Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 №575-97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.05.2021);
48. Павлова О. М., Павлов К. В., Якимчук А. Ю., Сорокопуд І. В., Галянт С. Р. Енергетичний ринок західного регіону України. 2020. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. Випуск №7.

- URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15964517794803.pdf> (дата звернення 11.05.2021);
49. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку вітроенергетики в Україні» від 08.06.2000р. №1812-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1812-14#Text> (дата звернення 11.05.2021);
50. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» щодо стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії» від 20.11.2012 №5485-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5485-17#Text> (дата звернення 11.05.2021);
51. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел» №514-VIII від 04.06.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-19#Text> (дата звернення 11.05.2021);
52. Закон України «Про ринок електричної енергії» №2019-VIII від 13.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення 11.05.2021);
53. Сагайдак І. С. Зелений тариф як механізм стимулювання ресурсозбереження. 2016. *Економіка природокористування: стан та перспективи розвитку*. С. 160–166. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/351/1/309_IR.pdf (дата звернення 11.05.2021);
54. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Антикризового енергетичного штабу» від 24.04.2020р. №312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.05.2021);
55. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг «Про схвалення Меморандуму

- про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики в Україні» від 17.06.2020 №1141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1141874-20#Text> (дата звернення 11.05.2021);
56. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 21.07.2020р №810-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810-20#n20> (дата звернення 11.05.2021);
57. Дима В. В. Фінансові інструменти стимулювання розвитку «зеленої» економіки в Україні. 2020. *Інвестиції: практика та досвід*. №5-6. С. 182–187. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5-6_2020/31.pdf (дата звернення 11.05.2021);
58. «Технології» відновлюваної енергетики стають все більш і більш конкурентно спроможними - *Новини|УБЕА. UWEA*. URL: <http://uwea.com.ua/ua/news/entry/tehnologii-vozobnovlyaemoy-energetiki-stanovyatsya-vse-bolee-i-bolee-konkur/> (дата звернення: 10.05.2021);
59. Вітренко про “зелений” тариф: Я б не сказав, що це успішний кейс. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/19/672131/> (дата звернення: 10.05.2021);
60. Чудовська В. А. Інвестиційна привабливість відновлюваної енергетики в Україні. 2019. *Збалансоване природокористування*. Випуск № 2. С. 41 - 49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zp_2019_2_7 (дата звернення 11.05.2021);
61. Battery Storage Paves Way for a Renewable-powered Future. IRENA – International Renewable Energy Agency. URL: <https://www.irena.org/newsroom/articles/2020/Mar/Battery-storage-paves-way-for-a-renewable-powered-future> (дата звернення 11.05.2021);

- 62.Сергач Ю.І. Формування програми залучення іноземних інвестицій з метою розширення діяльності у секторі відновлюваної енергетики в Україні. 2020. *Міжнародна економічна діяльність у XXI столітті: механізми, форми, регулювання*: зб. матеріалів студентської наук.-практ. С.22-24. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/conference_meim_13.11.2020/ZbD196rnik_tez_13_11_2020_pravka_.pdf (дата звернення 11.05.2021);
- 63.Сагайдак І. С., Балагура О. О., Макаренко В. В. "Зелена" енергетика в контексті загроз економічній та національній безпеці. 2020. *Економіка та держава*. Випуск № 6. С. 113–117. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.113 URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2020/20.pdf (дата звернення 11.05.2021);
64. Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22.09.2016 №1540-VIII.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text> (дата звернення 11.05.2021);
65. Конституційне подання про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) положень Закону України «Про альтернативні джерела енергії» та Закону України «Про ринок електричної енергії». 2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_332_2020.pdf (дата звернення 11.05.2021);
66. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.05.2021);
- 67.Кириченко Ю., Марусяк О. 2020. Висновок Amicus Curiae громадської спілки «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ». URL: <https://rpr.org.ua/news/zakony-shchodo-zelenoho-taryfu-oskarzhennia-iakykh-vymahaiut-u-ksu-deputaty-vidpovidaiut-konstytutsii-iurysty/> (дата звернення 11.05.2021);

68. "Зелений" тариф: проти держави подано перший позов у міжнародний арбітраж - *FINBALANCE. Все про економіку та фінанси*. URL: <http://finbalance.com.ua/news/zeleniy-tarif-proti-derzhavi-podano-pershiy-pozov-u-mizhnarodniy-arbitrazh> (дата звернення: 10.05.2021);
69. Україна понесе багатомільйонні збитки через міжнародні суди з «зеленими» інвесторами – юристи. *Новини України і світу. Главком*. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/ukrajina-ponese-bagatomilyonni-zbitki-cherez-mizhnarodni-sudi-z-zelenimi-investorami-yuristi-755069.html> (дата звернення: 10.05.2021);
70. Рішення Господарського суду міста Києва від 15.03.2021р. у справі №910/9531/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95743220> (дата звернення 10.05.2021);
71. Рішення Господарського суду міста Києва від 26.01.2021р. у справі №910/8396/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94763364> (дата звернення 10.05.2021);
72. Рішення Господарського суду міста Києва від 17.12.2020р. у справі №910/9404/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93588241> (дата звернення 10.05.2021);
73. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Статуту державного підприємства «Гарантований покупець» від 22.05.2019 №455. URL: https://www.gpee.com.ua/main_layout_doc/get_file/80 (дата звернення 11.05.2021);
74. Мамедова Л. М. Джерела фінансування зелених інвестицій в Україні та світі. 2020. *Збірник наукових праць Л'ОГОС*. С.47-50. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/issue/view/09.10.2020/357> (дата звернення 11.05.2021);
75. Sternkopf, Tim. Albania: Summary. *Legal sources on renewable energy: Albania*. 2018. URL: <http://www.res-legal.eu/en/search-by-country/albania/> (дата звернення 11.05.2021);

76. Anciaux, Stijn. Belgium: Summary. *Legal sources on renewable energy: Belgium*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/belgium/summary/c/belgium/s/res-e/sum/108/lpid/107/> (дата звернення 11.05.2021);
77. Četković, Stefan. Promotion in Croatia. *Legal sources on renewable energy: Croatia*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/croatia/tools-list/c/croatia/s/res-e/t/promotion/sum/358/lpid/359/> (дата звернення 11.05.2021);
78. Maroulis, Georgios. Promotion in Cyprus. *Legal sources on renewable energy: Cyprus*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/kyprus/tools-list/c/kyprus/s/res-e/t/promotion/sum/116/lpid/115/> (дата звернення 11.05.2021);
79. James W. Stoutenborough, Matthew Beverlin. Encouraging Pollution-Free Energy: The Diffusion of State Net Metering Policies. 2008. *Social Science Quarterly, Southwestern Social Science Association*, vol. 89(5), pages 1230-1251.
80. Rodolfo Dufo-López, José L. Bernal-Agustín. A comparative assessment of net metering and net billing policies. 2015. *Study cases for Spain, Energy*. Volume 84. Pages 684-694;
81. Wickberg, Karl. Finland: Summary. *Legal sources on renewable energy: Finland*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/finland/summary/c/finland/s/res-e/sum/128/lpid/127/> (дата звернення 11.05.2021);
82. Banasiak, Jörn. Iceland: Summary of support schemes. *Legal sources on renewable energy: Iceland*. 2018. URL: <http://www.res-legal.eu/en/search-by-country/iceland/summary/c/iceland/s/res-e/sum/368/lpid/369/> (дата звернення 11.05.2021);
83. Maroulis, Georgios. Ireland: Summary. *Legal sources on renewable energy: Ireland*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/en/search-by->

- country/ireland/summary/c/ireland/s/res-e/sum/148/lpid/147/ (дата звернення 11.05.2021);
84. Vågerö, Oskar. Promotion in Norway. *Legal sources on renewable energy: Ireland*. 2019. URL: <http://www.res-legal.eu/en/search-by-country/norway/tools-list/c/norway/s/res-e/t/promotion/sum/378/lpid/379/> (дата звернення 11.05.2021);
85. Зарубіжна практика стимулювання розвитку поновлюваних джерел енергії та їх приєднання до електромереж енергосистем. *Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. НЕК «Укренерго» Науково-технічний центр електроенергетики*. 2012. С. 1-75. URL: https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/5.-Praktyka_stymul_rozvyt_PDE.pdf (дата звернення 11.05.2021);
86. Magali Delmas, Maria J. Montes-Sancho. US State Policies for Renewable Energy: Context and Effectiveness. 2011. URL: <https://www.ourenergypolicy.org/wp-content/uploads/2013/08/US-State.pdf> (дата звернення 11.05.2021);
87. Decker, Erin. The Evolving Structure of Power Purchase Agreements (PPAs). 2020. *Schneider Electric*. URL: <https://perspectives.se.com/blog-stream/the-evolving-structure-of-power-purchase-agreements-ppas> (дата звернення 11.05.2021);
88. Corporate sourcing of Renewables: Market and Industry Trends. 2018. *IRENA: Executive Summary*. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2018/May/IRENA_Corporate_sourcing_2018_summary.pdf?la=en&hash=4291072BB364D87A17C9A7F7DC168D19478FD450 (дата звернення 11.05.2021);
89. Towards a corporate or a peoples` energy transition. Executive summary of: energy transition. Contributions for collective reflection. 2019. *Transnational Institute, Taller Ecologista*. URL: https://www.tni.org/files/publication-downloads/02_energy_transition.pdf (дата звернення 11.05.2021);

90. Regional trends report. Energy for Sustainable development in Asia and the Pacific. 2016. *United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*. URL: https://www.unescap.org/sites/default/files/publications/publication_RTRWE%20%285%29v2.pdf (дата звернення 11.05.2021);
91. Defining energy access: 2020 methodology. 2020. *International energy agency*, Paris. URL: <https://www.iea.org/articles/defining-energy-access-2020-methodology> (дата звернення 11.05.2021);
92. Т.В.Сердюк, К.К.Лемішко «Стимулювання розвитку сонячної енергетики в світі: сучасні тенденції». 2018. *Вінницький національний технічний університет*. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/25792/247-249.pdf?sequence=1> (дата звернення 11.05.2021);
93. Леонов Д. М. Розвиток альтернативної енергетики в Україні: перспективи та проблеми. 2020. *Міжнародний науковий електронний журнал Логос.Online*. Випуск №16. URL: <https://doi.org/10.36074/2663-4139.16.14> (дата звернення 11.05.2021);
94. Дороніна І.І. Інструменти державної підтримки використання енергії з відновлюваних джерел. 2020. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. Випуск № 2. С. 47–55. URL: <http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua/article/view/217934> (дата звернення 11.05.2021);
95. Д.В. Молдованов. Фінансово-правові засоби стимулювання розвитку альтернативної енергетики. 2019. *Право і суспільство*. Випуск №5. С.198-204. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/5_2019/part_1/34.pdf (дата звернення 11.05.2021);
96. Ільчук О.В. Вдосконалення правового регулювання господарських відносин як складник покращення інвестиційного клімату. 2019. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том(30). Випуск №6. С.61-65. URL:

- http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/6_2019.pdf
(дата звернення 11.05.2021);
97. Бабина О. М. Механізми забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності у розвитку альтернативних джерел енергії. 2020. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. Випуск №4. С. 133–147. URL: <http://socrates.vsau.edu.ua/repository/card.php?lang=en&id=27817> (дата звернення 11.05.2021);
98. ГУ ДФС у Рівненській області. 2018. При придбанні доступного житла платник податків має право скористатись державною підтримкою. *Офіційний портал ДФС України*. URL: <http://rv.sfs.gov.ua/diialnist/ya-mayu-pravo!/354613.html> (дата звернення 11.05.2021);
99. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014р. №1555-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення 11.05.2021);
100. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес» від 23.05.2018р. №420. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.05.2021);
101. Петруненко Я. Поняття державної підтримки суб'єктів господарювання, як засобу забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. 2018. *Підприємництво, господарство і право*. Випуск №6. С. 110–115. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/20.pdf> (дата звернення 11.05.2021);
102. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2005 №922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення 11.05.2021);
103. Стоян О.Ю. Управління розвитком відновлювальної енергетики в умовах трансформаційних процесів в електроенергетиці України у співпраці з Енергетичним Співтовариством. 2018. *Ефективна економіка*.

- Випуск №12. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1627> (дата звернення 11.05.2021);
104. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України» від 26.11.2014р. №676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.05.2021);
105. Офіційний сайт НЕК Укренерго. Про компанію. URL: https://ua.energy/pro_kompaniyu/ (дата звернення 11.05.2021);
106. Солодкий М. О. Розвиток світової електронної біржової торгівлі. 2010. *Економічна наука*. Випуск №10. С. 33–34. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2010/9.pdf;
107. Кулак Н. В. Формування та принципи функціонування електронних систем торгівлі. 2013. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/3155> (дата звернення 11.05.2021);
108. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку відбору операторів електронних майданчиків для організації проведення електронних аукціонів з продажу об'єктів малої приватизації, авторизації електронних майданчиків та визначення адміністратора електронної торгової системи» від 10.05.2018р. №433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.05.2021);
109. Renewable Energy Tendering Schemes. 2014. *Energypedia*. URL: https://energypedia.info/wiki/Renewable_Energy_Tendering_Schemes (дата звернення 11.05.2021);
110. Renewable energy auctions: Guide to design. 2015. *IRENA and CEM*. С.1-48. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2015/IRENA_RE_Auctions_Guide_

- 2015_5_winner_selection.pdf?la=en&hash=F45C1A24BD68F9AF3F52A264AF6C7B7E11940177 (дата звернення 11.05.2021);
111. Тресков А.В. Трансформація державної політики розвитку паливно-енергетичного комплексу в різних країнах у напрямку підтримки відновлюваної енергетики. 2018. *East Journal of Security Studies*. Том.3. УДК 351.82: 330.341.1. С.307-321;
112. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 27.12.2019р. №1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.05.2021);
113. Кузьменко Л.Г. Добросовісна конкуренція – ефективний напрямок інноваційного розвитку України. 2018. *НаУКМА*. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14573> (дата звернення 11.05.2021);
114. Постанова правління Національного банку України «Про затвердження положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями у національній та іноземних валютах» від 15.12.2004р. №639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0041-05#Text> (дата звернення 11.05.2021);
115. Удосконалено порядок проведення аукціонів з продажу «зеленої» електроенергії. 2020. *Міністерство енергетики України*. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245484874&cat_id=35109 (дата звернення 11.05.2021);
116. Гріцишина М. Що не так із зеленим тарифом? Всеукраїнське щотижневє професійне юридичне видання *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/energetichne-pravo/shcho-ne-tak-iz-zelenim-tarifom.html> (дата звернення 11.05.2021).